

Helsetjeneste for rein

Utredning av behovet for en
helsetjeneste for rein og forslag til
utforming.

Rapport nr. 42/2020
8.12.2020

Rapport:	Helsetjeneste for rein
Avdeling:	Avdeling reindrift
Dato:	8.12.2020
Ansvarlig:	Liv Berit Hætta
Bidragstere:	Magnar Evertsen, Maria Solvang, Majjen Eira
Rapport-nr.:	42/2020
Forsidebilde:	Orda våren 2020. Liv Berit Hætta

Forord

Denne prosjektrapporten skal gi avtalepartene et beslutningsgrunnlag om hvorvidt det er et behov for en helsetjeneste for rein, og hvordan den eventuelt skal utformes. Rapporten ser også på mulighetene for et samarbeid med Sverige og Finland.

Rapporten er skrevet på oppdrag fra avtalepartene gitt i forbindelse med reindriftsavtaleforhandlinger 2020/2021.

I tråd med oppdraget fra avtalepartene nedsatte Landbruksdirektoratet en arbeidsgruppe som har hatt ansvar for å utføre utredningen, bestående av Magnar Evertsen, Maria Solvang og Majjen Eira.

Uvurderlig ekspertkompetanse er tilført arbeidet gjennom en referansegruppe med følgende fem ressurspersoner;

- Vivi Dalseng Johnsen (Mattilsynet)
- Torill Mørk (Veterinærinstituttet)
- Nina Svendsby (Animalia)
- Inge Even Danielsen (Norske reindriftssamers landsforbund)
- Lisa Jåma (Landbruks- og matdepartementet)

De to sistnevnte er representanter for avtalepartene.

Arbeidsgruppen takker referansegruppen for bidrag og støtte underveis i arbeidet.

Innhold

Forord	2
Innhold	3
Sammendrag	5
1 Innledning	6
2 Mandat og arbeidsmetode	7
3 Helsesituasjonen til reindriften	8
3.1 Dyrehelsestatus for rein	8
3.1.1 Slubbo/Nekrobasillose	8
3.1.2 Pasteurellose.....	9
3.1.3 Čalbmevihki/ Smittsom øyebetennelse	9
3.1.4 LivzÁ/ Hjernemark.....	9
3.1.5 Bremsfluer	10
3.1.6 Fôringsrelaterte sykdommer	10
3.2 Dyrevelferden hos rein	10
3.2.1 Rovvilt.....	11
3.2.2 Avmagring	11
3.2.3 Traumer/ulykker.....	11
3.3 Regler som regulerer dyrehelse og dyrevelferd for rein	12
3.4 Utviklingstrekk som påvirker helsesituasjonen	12
3.4.1 Klimaendringer	12
3.4.2 Økt reisevirksomhet	13
3.4.3 Forventninger og trender hos forbrukere	14
4 Offentlige aktører innen dyrehelse og dyrevelferd	15
4.1 Mattilsynet (MT)	15
4.2 Veterinærinstituttet (VI)	15
4.3 Vitenskapskomiteen for mattrygghet (VKM)	16
4.4 Privatpraktiserende veterinærer	16
4.5 Bekjempelse og forebygging av skrantesyke som eksempel	17
5 Nærmere om eksisterende helsetjenester	19
5.1 Helsetjeneste for husdyr.....	19
5.2 Helsetjeneste for geit.....	20
5.3 Helsetjeneste i fiskeoppdrettsnæringen.....	20
5.4 Helsetjeneste for rein i Sverige.....	20
5.5 Helsetjeneste for rein i Finland	21
6 Drøfting av behovet for en helsetjeneste for rein	23
6.1 Hva har vi av kunnskapsgrunnlag og hva må styrkes?	23
6.2 Behovet for å samle kunnskap	24
6.3 Konklusjon	25
7 Etablering av helsetjeneste	26
7.1 Formålet med tjenesten.....	26
7.2 Utforming av helsetjeneste	26
7.2.1 Helsetjenestens personell	26

7.2.2	Mulige vertsorganisasjoner	27
7.2.3	Utarbeide prosjektplan	29
7.2.4	Mulige samarbeidspartnere	29
7.2.5	Forslag til tiltak i den operative driften	30
7.2.6	Videre utviklingsarbeid	31
7.3	Budsjett og finansiering	32
8	Mulighet for samarbeid med Finland og Sverige	33
8.1	Organiseringen av reindriften i Sverige og Finland	33
8.1.1	Organiseringen i Norge	33
8.1.2	Organiseringen i Sverige	33
8.1.3	Organiseringen i Finland	34
8.2	Mulige samarbeidsområder over grensene	35
8.2.1	Felles fagnettverk, nettløsning og helseregister	35
9	Anbefaling	36
10	KILDER	37

Sammendrag

Rapporten *Helsetjeneste for rein* retter søkelyset mot reinens helsesituasjon og utreder behovet for en helsetjeneste for rein.

Det finnes ingen fullstendig status over helsesituasjonen for rein i Norge. Reindriften har opp gjennom årene blitt rammet av en rekke utbrudd av sykdomsepidemier med store konsekvenser for økonomien i næringen. Disse sykdommene ligger i dag latent, og kan medføre store helseutfordringer for rein i fremtiden. Utviklingstrekk som økt bruk av fôring, klimaendringer og økt reisevirksomhet kan være utløsende for dette. Disse utviklingstrekkene kan også medføre at nye sykdommer dukker opp, at problemene med kjente sykdommer blir større, og de representerer også en betydelig utfordring for dyrevelferden for rein i fremtiden.

Mattilsynet, Veterinærinstituttet, Vitenskapskomiteen for mattrygghet og privatpraktiserende veterinærer har alle ulike roller og ansvarsområder for dyrehelsen og dyrevelferden. De synes å være sitt ansvar bevisst også for reindriftnæringen, men på flere sentrale områder er det ikke prioritert å lage systemer, veiledning og tilbud som har stor betydning for helsesituasjonen for rein. Det kan trekkes frem manglende systematisk bruk av helsedata fra reinkjøttkontrollen, ingen utsendelse av lovpålagt helseinformasjon fra kjøttkontrollen til reineiere for egne slakt, få veiledere for dyrehelse og dyrevelferd for rein. Det er lite overvåkingsprogrammer for sykdommer hos rein, og tilbudet om diagnostisering er så kostbart at det i liten grad benyttes av reindriften. En risikovurdering av hva som ansees om akseptable tap av rein til fredet rovvilt er ikke foretatt.

For husdyr er det bygd opp ett omfattende tilbud om helsetjenester, i tett samarbeid mellom veterinærmyndighetene og husdyrnæringene. Dyrehelseportalen er et sentralt grunnlag for helsetjenesten i landbruket ved at alle helsedata samles ett sted, og er tilgjengelig for de som har rettmessig behov for dem. Både i Sverige og Finland er det jobbet i mange år med å etablere et tilbud om helsetjenester for rein. Norge kan hente mye lærdom og inspirasjon fra våre naboland.

En etablering av en helsetjeneste for rein vil kunne bidra til å sette dyrehelse og dyrevelferd på dagsorden både internt i reindriften, men også når det gjelder prioritering fra veterinærmyndighetene. Selv om helsesituasjonen generelt er bedre enn for mange andre primærnæringer, så vil et systematisk arbeid med reinhelse kunne bidra til å redusere tap og lidelser hos rein, øke produksjonen og lønnsomheten i reindriften. En helsetjeneste for rein vil også kunne være med på å styrke reinkjøttets renommé blant forbrukere om å være et miljøvennlig, bærekraftig og forbindes med god dyrevelferd. Dersom kjøttets renommé svekkes, vil det kunne få store konsekvenser for dagens høye pris på reinkjøtt.

Etablering og utforming av en helsetjeneste for rein bør skje i tett samarbeid mellom veterinærmyndighetene og i tråd med behovet i næringen. Helsetjeneste bør i første rekke være et tilbud til reindriftnæringen. Det foreslås at tjenesten administrativt legges til en vertsorganisasjon og underlegges et eget styre. Finansiering foreslås over reindriftsavtalen.

I både Sverige og Finland er det jobbet i mange år med en helsetjeneste for rein. Det er naturlig for en norsk satsing å samarbeide og hente inspirasjon fra arbeidet som er gjort i nabolandene, særlig om utvikling av tjenestene, nettverk og felles reinhelseportal.

Landbruksdirektoratet anbefaler avtalepartene i første omgang å starte et 3 årig pilotprosjekt for å få erfaringer med en helsetjeneste for rein, slik at avtalepartene kan være med å utvikle tjenesten før den etableres mer permanent.

1 Innledning

Reindriften har sitt opphav hos den samiske befolkningen og næringen bruker om lag 40% av det totale landarealet i Norge til beiting og annen utøvelse av reindriften. Reindrift drives i dag fra Finnmark i nord til Innlandet i sør, samt i enkeltområder i Sør-Norge. Samisk reindrift drives også Trollheimen i deler av Trøndelag og Møre og Romsdal.

Det drives også reindrift gjennom fire tamreinlag i Sør-Norge. Rendal Renselskap og Hardanger og Voss reinsdyrlag utøver i tillegg en særegen reindrift, basert på jakt av privateide dyr. Antallet rein varierer fra år til år, og det finnes i dag om lag 250.000 rein i vårflokk i Norge.

Reinen er tilpasset det arktiske klima og er det eneste domestiserte dyret som er i stand til å leve utendørs året rundt i de nordlige områdene av verden. Det er samspillet mellom årstidsbeitene, reinen og mennesket som danner grunnlaget for den reindriften som også betegnes som nomadisk (Ravna 2008). Reindriftsåret deles vanligvis inn i åtte sesonger som også gjenspeiler variasjoner i årstider og beitebruk. Tilgang til tilstrekkelig gode arealer til de forskjellige årstidsbeitene er derfor viktig. Reindriften i dag har oftere enn tidligere behov å samle flokken for tilleggsføring. Dette skyldes ofte klimaforandringer, behov for bedre kontroll av flokken og for å beskytte den mot rovdyr. Ved økt samling og hold av dyr i gjerder økes dyretettheten og dermed også risikoen for utbrudd av smittsomme sykdommer.

Landbruksdirektoratet har registrert at tema helsetjeneste for rein er blitt løftet opp og diskutert av ulike aktører opp gjennom årene. De siste par årene har CWD-smitte blant villrein i Norge aktualisert behovet for å forebygge og overvåke helsesituasjonen til rein.

Det er reindriftnæringen ved Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) som har fremmet forslag om en helsetjeneste for rein i forbindelse med reindriftsavtaleforhandlingene. Lite kunnskaper om konsekvensene av klimaendringer, innvirkning på beitene og sykdommer er grunnen til at næringen ser behovet for en helsetjeneste. NRL ønsker at en eventuell helsetjeneste arbeider forebyggende knyttet til helse- og velferd, smitteberedskap og sykdomskontroll, samt tilbyr rådgivning for næringen.

Hvis man sammenligner rein med andre produksjonsdyr, som gris, kyr og fjørfe foregår det ingen systematiske helseregistreringer hos rein og kunnskapsgrunnlaget er for svakt til å kunne slå fast om det er lite sykdommer hos rein. Økt kunnskap om helseproblemer og sykdom sett i sammenheng med produksjonsforhold vil gi bedre forutsetning for rådgivning om forebyggende tiltak til reindriftnæringen og forvaltning.

Rapporten gjennomgår mandatet i kapittel 2. Dernest redegjøres det for faktorer som kan tilsi behovet for en helsetjeneste i kapittel 3. Kapittel 4 gir en beskrivelse av aktuelle aktører innen dyrehelse/velferd. I kapittel 5 redegjøres det for helsetjenestene i landbruket og fiskerinæringen. Kapitlet beskriver også kort forholdene i Finland og Sverige. Kapittel 6 drøfter behovet for en helsetjeneste. I kapittel 7 redegjøres Landbruksdirektoratets forslag til helsetjeneste. Kapittel 8 omhandler mulighetene for samarbeid med Finland og Sverige. I utredningens siste kapittel (9) framkommer en anbefaling.

2 Mandat og arbeidsmetode

Avtalepartene ble i forbindelse med reindriftsforhandlinger for 2020/2021 enige om å utrede behovet for en helsetjeneste for rein, og se på hvordan en slik tjeneste eventuelt kan utformes. Landbruksdirektoratet skulle i tillegg vurdere mulighetene for et samarbeid med Sverige og Finland om en slik helsetjeneste.

Avtalepartene var videre enige om at det skulle etableres en referansegruppe for utredningen, der avtalepartene, Animalia, Mattilsynet og Veterinærinstituttet skulle være med.

Landbruksdirektoratet skal presentere utredningen for avtalepartene under oppstartsmøtet før reindriftsavtaleforhandlingene for 2021/2022.

I tråd med mandatet som er beskrevet ovenfor, nedsatte Landbruksdirektoratet en arbeidsgruppe som har hatt ansvar for å utføre utredningen.

Det ble videre etablert en referansegruppe for utredningen, med representant fra Norske reindriftssamers landsforbund, Landbruks- og matdepartementet, Animalia, Mattilsynet og Veterinærinstituttet, i tråd med mandatet. Landbruksdirektoratet har avholdt tre møter med referansegruppen via videomøter, og har slik fått tilført kunnskap og kompetanse underveis i arbeidet med utredningen.

Landbruksdirektoratet har også hatt kontakt med aktører i Sverige og Finland for å utrede mulighet for samarbeid.

3 Helsesituasjonen til reindriften

I dette kapitlet ser Landbruksdirektoratet nærmere på helsesituasjonen for rein i Norge. Helse er ifølge WHO definert som tilstand av fysisk, mentalt og sosialt velvære og ikke bare fravær av sykdom og lidelse. Når man snakker om helsesituasjonen for dyr brukes gjerne begrepene «dyrevelferd» og «dyrehelse» som henger tett sammen, og som samlet gir det totale bilde av dyrs helse. Avslutningsvis ses det på sentrale utviklingstrekk i samfunnet som kan påvirke helsesituasjonen hos rein.

3.1 Dyrehelsestatus for rein

Norsk rein er i utgangspunktet ikke like utsatt for smittsomme sykdommer sammenlignet med andre produksjonsdyr¹, noe som trolig har sammenheng med at reindrift foregår ute i naturen året rundt med naturlig avstand mellom dyrene. Mangelen på systematisk overvåking av reinens helse gjør det derimot vanskelig å vurdere sykdomsbildet. Fra tid til annen oppstår det sykdommer som kan ha stor betydning i den enkelte reinflokk og medføre til tap, enten som følge av død, eller avlivning for å hindre smitteutbrudd i flokken.

Når det gjelder medisinerings så tyder erfaringene på at det brukes lite antibiotika i reindriften, men siden det ikke føres statistikk over medisinbruk så kan man ikke med sikkerhet slå det fast. Den eneste medisinen som er relativt vanlig i reindriftnæringa er bruk av *ivermectin*, som er et medikament som brukes til å behandle mange typer parasittangrep, som reinbrems. Mange reindriftsutøvere tar kurs hos lokal veterinær i bruk av *ivermectin*. Dette kan tyde på at mange i næringen er åpne for å ta i bruk veterinærtjenester som bidrar til forbedret reinhelse når de opplever at medisinerings har en positiv effekt for egne rein.

I eldre tider, før motoriseringen av reindriften, hadde man oftere større utbrudd av ulike typer epidemier. Disse sykdommene utgjorde en viktig tapersfaktor i reindriften². Dette var i en tid der man måtte ha en tammere reinflokk og holde den mer samlet for å ha kontroll. Etter motoriseringen av reindriften på 60-70 tallet har man sett mindre av slike epidemier, noe som kan skyldes overgang til mer ekstensiv reindrift med spredte flokker. Forskning utført av Tryland (2012), viser likevel at de fleste sykdommer som skapte problemer tidligere fortsatt finnes utbredt blant rein. Det antas at disse kan medføre store helseproblemer for rein i fremtiden ved økt bruk av føring, klimaendringer og økt reisevirksomhet.

De sykdommer man kjenner til hos rein i dag er stort sett kjente sykdommer som har forekommet i reindriften i lang tid med varierende forekomst. Eksempler på sykdommene er smittsom øyebetennelse, nekrobasillose, pasteurellose og hjernemark. De fleste sykdommene er kjent for reindriftsutøvere, men årsaken til at sykdommene forekommer i reinflokkene kan være mer ukjent. Det finnes noe tradisjonskunnskap i næringa om behandlingsmetoder, men Landbruksdirektoratet kjenner ikke til omfanget og utbredelsen av denne kunnskapen.

Her følger en beskrivelse av noen av de vanligste sykdommene som er kjent i Norge. Der det finnes en nordsamisk betegnelse, skrives den før den norske.

3.1.1 Slubbo/Nekrobasillose

Sykdommen nekrobasillose er en infeksjon med bakterien *Fusobacterium necrophorum*. Bakterien finnes i avføring og den overlever utenfor dyret i fuktig jord. Områder hvor dyrene går tett i kombinasjon med nedtråking og fuktige omgivelser vil dermed representere smitterisiko. Bakterien kan infisere reinen via sår i huden eller i slimhinner og forårsake alvorlige betennelser med vevsdød. Betennelser i nedre del av beina kan gi alvorlig halthet og skader på sener og ledd. Denne formen var kjent da melking var utbredt og rein ble holdt samlet på sommeren (Mørk et al. 2014). I dag forekommer denne formen hos villrein og det har vært flere utbrudd på sommer/høst fra 2007 og frem til i dag.

¹ <https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/bitstream/handle/11250/2494680/NILF-Rapport-2006-02.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

² Tryland M. "Reinpest" og andre epizootier hos rein i Fennoskandia. *Norsk Veterinærtidsskrift*, 2014, 2: 154-160.

Bakterien kan også gi betennelser i munnhule og gi stygge sår i munnen eventuelt med spredning til mage-tarm og indre organer. Slike betennelser var beskrevet i forbindelse med fôring og hold av dyr i gjerde også tidligere (1960-tallet) og synes nå å være et relativt stort problem i Finland og Sverige. Det er beskrevet utbrudd ved fôring i gjerde på vinteren samt i kalvingsgjerde på våren (Wikström 2014). I Finland er det rapportert at dette er en relativ vanlig dødsårsak i vintergjerde (Pöder AK 2018). I Sverige har det vært enkelttilfeller og utbrudd, også her ved hold av dyr i gjerde på vinteren (Tryland et al. 2019). I Norge påviste Veterinærinstituttet ett tilfelle i fjor vinter, men utover dette har det ikke vært rapportert tilfeller. De anser at faren for utbrudd er økende også i Norge.

Betennelser i munnhule oppdages ved at man observerer at dyrene har problemer med å spise, det kan være fuktighet/puss i munnvik eller kinn, evt. blir dyret bare funnet død. Hvis ikke dyrene undersøkes i munnhule evt. at døde dyr obduseres vil dette lett overses.

I tidlige stadier kan infeksjonen behandles med antibiotika. Syke dyr bør fjernes fra flokken da de representerer en smitterisiko. Forebygging kan være å unngå å ha dyr for tett, spesielt ved lengre opphold i gjerde samt unngå fuktige, opptråkkede omgivelser.

3.1.2 Pasteurellose

Sykdommen pasteurellose hos rein forårsakes av bakterien *Pasteurella multocida*. Bakterien regnes å være en naturlig slimhinnebakterie som finnes hos noen dyr. Ved ulike former for stress hos dyret og påfølgende nedsatt immunitet kan bakterien oppformeres og kanskje endre egenskaper og gi sykdom. Pasteurellose gir luftveisinfeksjon og bakterien kan spres til andre dyr ved hosting og snørring. Kalver er alltid mest utsatt, og sykdommen arter seg som alvorlig lungebetennelse eller blodforgiftning med akutte dødsfall. Enkelttilfeller og utbrudd forekommer med ujevne mellomrom og da i forbindelse med transport, høye sommertemperaturer og ulike typer stress (Mørk et al. 2014).

Diagnosen stilles som oftest ved obduksjon eller via organprøver hos døde dyr da forløpet som regel er svært raskt. Behandling med antibiotika kan være effektiv i tidlige stadier av luftveisinfeksjoner, men ofte vil det være for sent. Forebygging er hovedsakelig å unngå stress og ta ut syke/døde dyr fra flokken.

3.1.3 Čalbmevihki/ Smittsom øyebetennelse

Hos rein er smittsom øyebetennelse vist å være forårsaket av et herpesvirus (CvHV2) evt. i kombinasjon med andre smittestoff. Viruset er utbredt, og man regner med at sykdom oppstår ved nedsatt immunitet/stress hos enkelt dyr for deretter å smitte videre til spesielt kalver. Øyebetennelsen kan gi sykdom med varierende alvorlighetsgrad, fra milde symptomer som går over av seg selv til alvorlig betennelse med tap av syn og nedsatt almenntilstand (Tryland et al. 2014). Tilleggsfôring og hold av dyr i gjerde regnes å gi økt risiko for utbrudd. Sykdommen er kjent i næringa og milde symptomer regnes som uproblematisk og behandles ikke. Ved alvorlige tilfeller kan man behandle med rens og vask av øye og evt. antibiotika salve. Dette kan være arbeidskrevende, men er ofte effektivt.

3.1.4 Livzál/ Hjernemark

Hjernemark eller elaphostrongylose er en parasittinfeksjon med en nematode med toverts livssyklus. Parasitten, *Elaphostrongylus rangiferi* er avhengig av snegler som mellomvert for å fullføre livssyklusen. Reinen får i seg parasitten ved beiting på sommer-høst. Larvestadium i sneglen er temperaturavhengig, og sykdommen er typisk klimavariabel da smitten i beite øker ved varme sommertemperaturer. Infeksjon med parasitten er utbredt i Norge, hovedsakelig uten å gi kliniske symptomer. Hos reinen vandrer parasitten en periode i hjerne- og ryggmarg og det er i denne perioden det kan utvikles sykdom. Symptomer kan være svært varierende og alvorlighetsgrad er doseavhengig. Typiske symptomer er ustøhet, sjangling, pareser/lammelser i bakparten, unormal hodeholdning og ukontrollert sirkling. Sykdommen er kjent i næringa oftest som enkelttilfeller, men ved varme somre er det beskrevet utbrudd med høy dødelighet (Davidson et al. 2020).

Sykdommen er aktuell i dag på grunn av klimaendringer og seinest i 2018-19 var det et utbrudd i Trøndelag etter spesielt varme somre. Infeksjonen kan også gi uspesifikke symptomer som økt tamhet, apati og avmagring og kan være mer utbredt enn tidligere antatt. Diagnose stilles klinisk ved typiske

symptomer evt. ved obduksjon av døde dyr. Det finnes ingen behandling eller kjente forebyggende tiltak i dag. Behandling med ivermectin på høst/vinter regnes å ha liten effekt. Veterinærinstituttet har forskningsprosjekt på utvikling av klimamodeller og smitterisiko samt utprøving av langtidsvirkende anti-parasittmiddel.

3.1.5 Bremsfluer

Reinens svelgbrems og reinens hudbrems er vanlige parasitter hos både tamrein og villrein i hele landet. Disse bremsfluene ligner humler. Svelgbremsen (*Cephenemyia trompe*) sprøyter larvene sine inn i nesen på reinsdyrene. Senere kryper larvene inn i svelget på reinen, hvor den vokser til opp mot fire centimeter. Reinens hudbrems (*Hypoderma tarandi*) legger eggene sine på rein om sommeren. Larvene borer seg inn i huden og lever der til neste vår. Reinens hudbrems kalles gjerne reinbrems, og larvene kalles gorm, eller gurbmá på samisk. Reinbrems kan også legge egg på mennesker og gi hevelser, betennelse og ubehag.

Bremsefluene, spesielt svelgbremsflua, forstyrrer reinen sterkt under beitinga, noe som går ut over næringsopptak, vekst og energilagring. Dernest tapper larvene reinen for energi og protein under sin vekst og utvikling utover vinteren og våren. Lavene forårsaker også betennelsesreaksjoner, og rein med mye svelgbremslarver kan få pusteproblemer og i verste fall dø av kvelning.

3.1.6 Fôringsrelaterte sykdommer

Reinen er tilpasset en beitebasert diett og bruk av tilleggsfôring kan noen ganger skape fordøyelsessykdommer. Etter hvert som fôring har blitt mere vanlig har kunnskap om hva reinen tåler blitt bedre og de fleste reindriftsutøvere har kjennskap til dette. Det er også laget veiledningshefter o.l.³ Sykdommen vomacidose (sur vom, «skvalpemage») er kanskje den vanligste foringsrelaterte sykdommen i Norge. Den opptrer ved for brå overgang fra naturlig beite til fôring med kraftfôr (pellets), eller for mye kraftfôr i forhold til grovfôr. Symptomer er nedsatt matlyst, diaré, nedsatt vomfunksjon og væskefylt vom og noen ganger død (Josefsen et al. 2014).

Behandling er å kun gi grovfôr eller helst lav. Noen ganger er det nødvendig med veterinærbehandling. Forebygging er hovedsakelig en gradvis tilvenning ved bruk av pellets.

3.2 Dyrevelferden hos rein

Det har det siste tiåret skjedd en sterk utvikling innen forståelse av dyrevelferd i hele Europa. Vitenskapelig forskning på dyrehelse og velferd har gitt ny informasjon om velferdsforhold og grunnleggende behov hos dyr. Folks oppfatning av dyrenes verdi og riktig behandling og håndtering av dyr har også endret seg.

Dyrevelferd er i stor grad vurdert ut fra dyrets naturlige adferd i sitt naturlige miljø. Å utøve god dyrevelferd forutsetter at man som dyreeier har kunnskap om dyret, og innehar holdninger grunnet i respekt og omtanke. Når det gjelder rein er det utvilsomt i den tradisjonelle samiske kunnskapen man har mest kjennskap til reinens naturlige adferd og dens miljø. Tradisjonell kunnskap er i likhet med annen urfolkskunnskap basert på en helhetlig tenkemåte.

Samisk tenking omkring dyrevelferd omhandler dermed både håndtering av dyr, kunnskap og etikk. Magga et al. (2001) skriver om dyrevelferd i samisk kultur hvor reinen beskrives å være i en mellomposisjon mellom ville dyr og husdyr. Denne samiske beskrivelsen av dyrevelferd er i hovedsak i tråd med vesentlige momenter i Dyrevelferdslovens § 3 som sier at «*Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger*», samt § 23 «*Dyreholder skal sikre at dyr holdes i miljø som gir god dyrevelferd ut fra artstypiske og individuelle behov, herunder gi mulighet for stimulerende aktiviteter, bevegelse, hvile og annen naturlig adferd*».

³ <https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/handle/11250/2484415>

Fordi rein beiter relativt fritt ute i sine naturlige leveområder året rundt er det gode forutsetninger for at dyrevelferden i reindriften er god,⁴. I et dyrevelferdsperspektiv medfører det naturlige leveområdet både fordeler og ulemper. For samtidig som reinen får leve relativt fritt i sitt naturlige miljø, så møter den naturlige utfordringer i form av rovdyr, traumer etter fall og skader, og varierende tilgang på mat.

For reindriften representerer ikke bare sykdommer de største dyrevelferdsmessige utfordringer, men også tap av dyr som følge av rovdyr, avmagring og ulykker som vi ser litt på nedenfor.

3.2.1 Rovvilt

Rovvilt forårsaker store tap av rein og representerer en betydelig dyrevelferdsmessig utfordring for reindriftsnæringen. Det største tapet er blant kalver, hvor reieneierne i alle reinbeiteområdene i gjennomsnitt de siste årene har rapportert om årlige tap mellom 30–60 % av alle fødte kalver til fredet rovvilt (Ressursregnskapet 2019, Landbruksdirektoratet). I tillegg forårsaker rovdyr stress og skader som senere kan medføre dødsfall for de aktuelle dyrene. Forskning gjort i regi av UiT viser at stress forårsaket av rovdyr også kan reaktivere utbrudd hos eldre dyr som er bærer av smittsomme sykdommer som øyesykdommer⁵. Angrep fra rovvilt påfører rein stress, lidelser og død. Stress, skade og tap forårsaket av rovdyr er altså en sentral helseutfordring i reindriften som har stor betydning for reinflokkens helsesituasjon. Det er etablert et nasjonalt overvåkingsprogram for tamrein i regi av NINA, som overvåker og beregner produksjon og tap som følge av fredet rovvilt og ressursbegrensning. Dataene presenteres i webplattformen www.reinbase.no

Det finnes ingen risikovurdering av hva som ansees som akseptable tap for reindrift, slik man har utført for sauenæringen.

3.2.2 Avmagring

En grunnleggende forutsetning for god dyrevelferd er at dyrene har tilgang på tilstrekkelig med mat og drikke.

Avmagring skyldes oftest næringsmangel, men kronisk sykdom og/eller skader vil også gi avmagring. Antall dyr som dør av avmagring varierer trolig mye mellom områder og mellom år. Spesielt under kriseår med vanskelige beiteforhold på vinteren, kan flere tusen dyr dø (Josefsen et al. 2014). Avmagring regnes også som en viktig tapsfaktor som medfører helseutfordring, og er den viktigste årsak til kassasjon på slakteri. Generelt har det vært flest tilfeller av tap på grunn av sult og sykdom i Finnmark siden reintallet der økte frem mot slutten av 1990-tallet. Undersøkelser viser at en stor del av tapene var forårsaket av det høye reintallet og dårlig kondisjon på dyrene.⁶

3.2.3 Traumer/ulykker

Traumer i form av påkjørsel, fall, skader og snøskred forekommer i varierende grad for rein på beite, og noen områder er mer utsatt. Traumer kan føre til tap av dyr, men kan også gi kroniske skader. Områder hvor rein er spesielt utsatt for slike ulykker er gjerne steder hvor det er skredfare, bratt terreng, trafikkerte veibaner og jernbaner. Langs jernbanelinjene til BaneNor i Nordland er det rein som årlig blir drept som følge av påkjørsel av tog⁷. Ikke alle dør momentant og noen kan gå lenge med alvorlige skader. Traumer og ulykker representerer derfor også en dyrevelferdsmessig utfordring for reindriften.

⁴ (St. melding 32 (2016–2017) Reindrift— Lang tradisjon – unike muligheter).

⁵ UiT: Stress i reinflokken kan gjøre reinen syk og blind: https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=611006

⁶ Meld. St. 32 (2016–2017) Reindrift— Lang tradisjon – unike muligheter

⁷ <https://www.banenor.no/Nyheter/Nyhetsarkiv/2019/farre-tamreinpakjorsler-i-2018/>

3.3 Regler som regulerer dyrehelse og dyrevelferd for rein

I norsk lovverk er det særlig to lover som regulerer dyrehelse og dyrevelferd for rein. Det er dyrevelferdsloven og matloven.

Matloven skal etter § 1 «sikre helsemessig trygge næringsmidler og fremme helse, kvalitet og forbrukerhensyn langs hele produksjonskjeden, samt ivareta miljøvennlig produksjon» Videre i andre ledd skal loven fremme god plante- og dyrehelse.

Lovens virkeområde framkommer av § 2 hvor det står at lovens virkeområde er «alle forhold i forbindelse med produksjon, bearbeiding og distribusjon av innsatsvarer og næringsmidler, herunder drikkevann. Loven omfatter også alle forhold i forbindelse med produksjon av materialer og gjenstander som er bestemt til å komme i kontakt med, eller kan ha innvirkning på innsatsvarer eller næringsmidler (...)

Reindriftsnæringen faller inn under lovens virkeområde ettersom de er en del av produksjonskjeden for reinkjøtt, som er en innsatsvare. Matlovens bestemmelser gjelder derfor for reindriftsnæringen på lik linje med husdyrnæringen. Alle produksjonsdyr skal ha forsvarlig dyrevelferd og de som driver med hold av dyr har plikt til å tilse at de fremmer god dyrehelse.

I tillegg til matloven må reindriftsnæringen også forholde seg til dyrevelferdsloven. Blant annet er de som driver med dyrehold forpliktet til å gi tilstrekkelig tilsyn og stell til dyrene jf. § 24. Dyrevelferdsloven skal på generelt grunnlag fremme god dyrevelferd og respekt for dyr jf. § 1. Den tradisjonelle utøvelsen av reindrift må i dag forholde seg til regler for å ivareta dyrevelferden når de skal utføre oppgaver som kastrering, øremerking, transport og avlivning av rein.

Andre bestemmelser som kan være relevant etter dyrevelferdsloven er §9 hvor det framkommer at avhorning og kastrering kun skal være tillatt når det er nødvendig ut fra hensynet til dyrevelferd eller av særlige bruksgrunner.

Kastrasjon av reinbukk ble forbudt i år 2000 etter en avveining mellom dyrevernhensyn og behovet for å utføre inngrepet. Veterinær kan likevel kastre ut fra særlige bruksgrunner, eksempelvis kjørrerein.

I reindriftsloven §33 blir det presisert at merking skal skje i henhold til bestemmelsene i dyrevelferdsloven §10. Det skal benyttes forsvarlige metoder som ikke påfører dyret atferdsmessige begrensninger eller unødige påkjenninger og belastninger. For eksempel er det krav til hvor stor del av øret som kan skjæres bort.

Dyrevelferdsloven §11 regulerer forhold som dreier seg om transport av dyr/rein, hvor det framkommer at transport skal foregå på en måte som er til minst mulig belastning for dyret.

Forskrift om bruk av krumkniv ved avlivning regulerer avlivningsmetoden i den samiske reindriften. Det er forbudt å bruke kniv til bedøving av rein. Forbudet gjelder ikke bruk av krumkniv til bedøving før avliving av rein. Generelt om avlivning er regulert i dyrevelferdsloven §12.

I tillegg er Norge gjennom EØS avtalen underlagt EUs lovgivning på dyrehelse og dyrevelferdsområdet. I EU forordning 627/2019, artikkel 39, stilles det krav om at offentlig veterinær som deltar i kjøttkontrollen skal informere dyreeiere om funn av sykdommer som er gjort på deres dyr. Samme artikkel stiller også krav om innsamlede data om sykdommer eller forhold som påvirker dyrehelse eller dyrevelferd som offentlige veterinærer plikter å samle inn, skal lagres i relevante databaser. Det pågår for tiden et arbeid i Mattilsynet med å inkorporere EUs nye dyrehelselov i Norge.

3.4 Utviklingstrekk som påvirker helsesituasjonen

Helsesituasjonen for rein påvirkes også av en rekke utenforliggende forhold. Her ses det litt nærmere på noen viktige utviklingsområder i samfunnet, som kan få stadig større betydning for helsesituasjonen for rein.

3.4.1 Klimaendringer

De siste tiårene har verden opplevd at temperaturen har steget, nedbørsmønstre har endret seg, permafrosten har tint, havet har blitt varmere og det er observert mer ekstremvær (FNs klimapanelrapport). Det er i liten grad gjort studier av konsekvenser for reindriftsnæringen av de

pågående og forventede klimaendringene. Det er imidlertid grunn til å tro at virkningene som følge av klimaendringene kan få store konsekvenser for reinens helse. Varmere somre og tidligere vintere er klimaendringer som kan medføre endringer i økosystemene reinen beiter i, og kan medføre flere helseproblemer for rein. Vekslede vær med store variasjoner i både temperatur og nedbør har vært vanlig på vinterstid de siste årene. Når høstens nedbør fryses til is mot bakken eller når varmegrader med snøsmelting etterfølges av kuldegrader på vinteren skapes et islag på beiten. Dette islaget gjør det vanskelig eller umulig for reinen å grave seg ned til maten. Mer ekstremvær med kraftig vind og nedbør kan vinterstid gi mere hard skare og dyp snø som gjør at reinen ikke kommer seg fram til beiten.

Om sommeren kan klimaendringene medføre en større vekst av både ønskede og ikke ønskede vegetasjon som vanligvis ville blitt holdt nede som følge av nedbeiting. Men dersom klimaet blir varmere vil vekstmulighetene for vegetasjonen styrkes og beiteressursene kan bli begrenset.⁸

Varme somre vil også føre til at insektsplagen med mygg og knott øker, og som kan være svært plagsomt for reinen. De høye temperaturene fører også til reduksjon i tilgangen på sommersnø som reinen bruker til nedkjøling og tilflukt av insektene.

Klimaforandringer fører også til flere sykdommer på grunn av økt forekomst av klimasensitive sykdommer evt. introduksjon av nye smittestoffer.⁹ Det er spesielt parasittsykdommer som kan relateres til klimaendringer. Hjernemark er en typisk klimarelatert parasitt, men også øyesykdommer kan skape trøbbel for rein¹⁰. Varmere temperaturer kan også føre med seg parasitter som hittil ikke har overlevd i nordlige områder. Dette kan føre til flere sykdommer, som for eksempel fordøyelsessykdommer relatert til fôring. Problemet rundt oppblomstringen av sykdommer forventes å øke i omfang med stigende temperaturer. Et eksempel er utbruddet av miltbrann hos rein i Russland i 2016. Her var utbruddet direkte knyttet til gamle miltbrannskadaver som tinte opp under en varm periode.

Utbredelsen av parasitter som hjortelusfluge, flått og rundormen *Setaria tundra* spres stadig lengre nordover i Norden, gjennom økt utbredelse av hjort og rådyr som følge av klimaendringer. Disse parasittene spres samtidig til rein, og ved at de tapper verten sin for energi vil de kunne medføre et stadig større økonomisk tap for reindriften (Wiklund, E. et.al. (2018)). Flått observeres f.eks. stadig oftere på rein, særlig i Midt-Norge, og flåttbårne sykdommer kan forventes å spre seg nordover hos rein i nær fremtid. Vektoroverførte virus sykdommer spres seg også nordover i Europa, og kan på sikt gi nye sykdommer for reindriften.

3.4.2 Økt reisevirksomhet

Den globale trenden med stadig økende reisevirksomhet i verden kan skape utfordringer for reinens helse. I tillegg til problemene som nevnt ovenfor, kan også reisevirksomhet innland/utland øke risikoen for utbredelse av nye eller eksisterende sykdommer hos rein. Både reieiere selv og øvrig befolkning reiser mer og kan på den måten bidra til smittespredning av nye sykdommer fra hele verden. En del alvorlige sykdommer som rabies og miltbrann er sykdommer som kan smitte fra rein til mennesker (såkalte zoonoser), som igjen kan være bærere av smitte som overføres andre rein ved kontakt.

Reinturisme er noe som har vokst seg stadig større de seneste årene i Norge. Det er stadig flere som tilbyr opplevelser ved flokken. Når det tas imot besøkende som er i direkte kontakt med rein kan det utgjøre en større risiko for at smitte kan overføres fra rein til mennesker eller omvendt.

I dyrehelseforskriften § 5 er det oppstilt en del hygienetiltak som gjelder ved hold av dyr. Bestemmelsen gjelder også for reindriften. Bestemmelsen lyder slik:

Varmt og kaldt vann skal være tilgjengelig i dyreholdet. Det skal være mulig å rengjøre hender, støvler, overtrekkstøy og utstyr.

⁸ Nibio-rapport, Tap av tamrein. 2019

⁹ Tryland M, Godfroid J, Arneberg P. Impact of climate change on infectious diseases in the Norwegian Arctic. Kort rapport 010, 2009, Norsk Polarinstitutt

¹⁰ https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=611006

Utstyr, innredning og andre gjenstander som kan spre smitte, skal være tilstrekkelig rengjort og om nødvendig desinfisert før de blir tatt inn i dyreholdet.

Personer som har besøkt dyrehold med klauvdyr eller fjørfe i utlandet, kan ikke besøke dyrehold med klauvdyr eller fjørfe før det har gått 48 timer etter besøket i dyreholdet. Når det gjelder besøk i svinehold, vises det i tillegg til forskrift 14. februar 2018 nr. 247 om smitteforebyggende tiltak mot visse antibiotika resistente bakterier hos svin.

For besøksgård og «åpen gård» har Mattilsynet utarbeidet veiledning og rådgivning for besøkende med tanke på smittespredning. Det er også utarbeidet informasjon om hvordan minske faren for smitte ved besøk. Noe tilsvarende eksisterer ikke for reindriften.

3.4.3 Forventninger og trender hos forbrukere

Markedsundersøkelser har avdekket at norske forbrukere ønsker å spise mer reinkjøtt. Det er særlig forbrukergruppen med høy matinteresse, og som er opptatt av dyrevelferd og sunnhet som ønsker å spise mer reinkjøtt. Denne gruppen kjennetegnes også av at de ønsker norsk- og lokalprodusert mat og de ønsker å lage retter fra bunnen av.

Mange forbrukere ønsker også å gjøre etiske valg, og er opptatt av at maten skal være miljøvennlig, bærekraftig, samt forbindes med god dyrevelferd. En undersøkelse gjort av Kantar for MatPrat viser at forbrukere gjerne assosierer disse egenskapene med hvit fisk, vegetarprodukter og rein. Rein har med andre ord en særstilling i kategorien rødt kjøtt når det kommer til positive assosiasjoner.

Forbrukere som ønsker å redusere kjøttforbruket, gjør det ofte ut fra en oppfatning om at det er etisk og bærekraftig, eller av hensyn til dyra. Forbrukere med dette perspektivet, ønsker også gjerne å dreie forbruket av kjøtt over til «bedre kjøtt», dvs. at det kjøttet man spiser skal komme fra dyr som har det bra og en bærekraftig drift. Det kan tale til reinkjøttets fordel at mange forbrukere assosierer disse egenskapene med rein, fordi dette ellers i liten grad assosieres med rødt kjøtt. Forventningen til forbrukerne er viktig å ivareta og sørge for å imøtekomme. En eventuell helsetjeneste for rein med oppgaver knyttet til dyrevelferd vil kunne bidra til å sikre det gode omdømmet som reinkjøttet har i dag ved at man har mer fokus på forhold som kan bedre kjøttproduksjonen i alle ledd.

4 Offentlige aktører innen dyrehelse og dyrevelferd

De offentlige aktørene innenfor dyrehelse og dyrevelferd kalles gjerne veterinærmyndighetene. Siden disse vil være sentrale samarbeidspartnere for en eventuell helsetjeneste for rein, så tas en rask gjennomgang av disse. Avslutningsvis vises hvordan disse veterinærmyndighetene kan samhandle under bekjempelse av dyresykdom, med utgangspunkt i dagsaktuelle Skrantesyke/CWD.

4.1 Mattilsynet (MT)

Mattilsynet er et statlig, landsdekkende forvaltingsorgan som bidrar til å sikre forbrukere trygg mat og trygt drikkevann. De skal fremme folke-, plante-, fiske- og dyrehelse, miljøvennlig produksjon og etisk forsvarlig hold av fisk og dyr. Mattilsynet har også oppgaver knyttet til kosmetikk og legemiddel, og fører tilsyn med dyrehelsepersonell (som privatpraktiserende veterinærer).

Mattilsynet forvalter matloven og dyrevelferdsloven med forskrifter til disse. Som forvalter av disse lovverkene utarbeider de forslag til regelverket med veiledning, fører risikobasert tilsyn og formidler informasjon og kunnskap. De skal også gi faglige råd til Landbruks- og matdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet.

Mattilsynet har ansvar for beredskap, risikohåndtering og bekjempelse av dyresykdommer. De setter blant annet i verk overvåking, kartlegging, bekjempelse (blant annet fastsettelse av beskyttelsessoner og avliving), importforbud og deltar i internasjonale fora.

Dyresykdommer deles inn i 3 kategorier etter alvorlighetsgrad. A-sykdommer ansees som svært alvorlige, og et utbrudd vil medføre omfattende bekjempelsestiltak. B-sykdommer ansees som alvorlige, og systematisk bekjempelse er nødvendig for å kontrollere sykdommen. C-sykdommer er sykdommer som det er viktig at Mattilsynet har oversikt over. Det kan være forholdsvis vanlig forekommende sykdommer eller mer sjeldne sykdommer. Hvilke dyresykdommer som betegnes som A-, B- og C-sykdommer bestemmes av forskrift om varsel og melding om sjukdom hos dyr.

Mattilsynet har ansvar for å føre tilsyn med at den som har befatning med dyr (herunder reineiere), følger gjeldende regelverk.

For reindriftsnæringen utarbeidet Mattilsynet i 2014 et veiledningsdokument på 27 sider til hjelp både for reineiere og Mattilsynets inspektører, til å tolke dyrevelferdslovens bestemmelser på visse områder som gjelder håndtering av rein. Dokumentet inneholder beskrivelse av gjerdeanlegg og håndtering av dyr som normalt foregår i anlegget, samt relevant veiledning vedrørende håndtering av rein i ulike situasjoner.

Mattilsynet har opprettet en *nasjonal kompetansegruppe for dyrehelse og dyrevelferd for rein*. Gruppen skal være en pådriver og en nasjonal ressurs med ansvar for koordinering og utføring av oppgaver knyttet til samarbeid med reindriftsnæringa, etater og organer som er viktige for næringen, rovdyrproblematikk, beredskap og togpåkjørsler.

Gruppen skal ha grunnleggende kunnskap om reindriften, kjennskap til samisk kultur og språk og erfaring med tilsyn.

Det foretas offentlig kjøttkontroll ved alle slakteri for rødt kjøtt i Norge. Kjøttkontrollen kontrollerer kvaliteten på slaktene, det tas prøver for å overvåke dyresykdommer, og det foretas tilsyn med dyrevelferden når det gjelder inntransport, oppstalling, bedøving og avliving av slaktedyrene. Kjøttkontrollen foretas av Mattilsynet. Funnene fra kjøttkontrollen nedtegnes ved hvert slakteri, uten at alle funnene samles og systematiseres i et felles register. Reineiere får heller ingen informasjon om eventuelle sykdommer, parasitter eller andre funn på egne slaktedy, som er et tilbud bønder i dag får.

4.2 Veterinærinstituttet (VI)

Veterinærinstituttet er Norges ledende fagmiljø innen biosikkerhet for fisk og landdyr, og regnes gjerne som et forvaltningsorgan som faglig og økonomisk sorterer både under Landbruks- og matdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet. Bevilgninger over statsbudsjettet utgjør mellom 40 og 50 prosent av

totalinntekten, resten er inntekter skaffet til veie gjennom forskningsprosjekter og oppdrag – som regel etter konkurranse.

Deres viktigste funksjon er beredskap og kompetanseutvikling for å avverge helsetrusler mot fisk, dyr og mennesker. Diagnostikk har alltid vært et fundament for instituttets virksomhet og VI utfører en rekke ulike typer diagnostiske undersøkelser for å oppklare og kartlegge sykdomsutbrudd. Mattilsynet innhenter kunnskapsstøtte og støtte til analyser hos VI både fortløpende og ved akutte sykdomsutbrudd.

VI har også ansvar for risikovurdering tilknyttet dyresykdom samt at de analyserer prøver tatt i Norge og har ansvar for ulike overvåkingsprogram, se www.vetinst.no. Overvåkingsprogram for Chronic wasting disease (CWD) hos vilt og Helseovervåkingsprogrammet for vilt (ViltHOP) er programmer som kan være relevante for reindriften.

Gjennom utøvelse av veterinærhjelp til reindriftsutøvere har VI bygd opp spisskompetanse om sykdommer hos rein, og de utfører obduksjoner og et bredt register av diagnostiske tjenester for å oppklare sjukdomsutbrudd hos rein. De driver også ulike typer prosjektarbeid og forskning innen reinhelse.

VI utfører obduksjoner og et bredt register av diagnostiske tjenester for å oppklare sjukdomsutbrudd hos rein. Døde rein som reineiere, ønsker å få undersøkt for å oppklare dødsårsak eller diagnostisere sykdom, sendes til obduksjon. Det kan sendes inn hele skrotter, utvalgte organer eller bare prøver. For slike opplysninger betaler reineier 3000-4000 kroner (eks moms), pluss frakt for obduksjon av reinkadaver.

4.3 Vitenskapskomiteen for mattrygghet (VKM)

Vitenskapskomiteen for mattrygghet er et uavhengig utredningsorgan, administrativt underlagt Helse- og omsorgsdepartementet, men har en oppgaveportefølje som omfatter flere departementers ansvarsområder, herunder Helse- og omsorgsdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet, Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet.

Ifølge vedtektene skal VKM ”sikre uavhengige vitenskapelige risikovurderinger av forhold med direkte eller indirekte betydning for helsemessig trygg mat langs hele matkjeden. VKM skal også utføre risikovurderinger på områdene dyrehelse, dyrevelferd, plantehelse, samt kosmetikk og kroppspolieprodukter”.

VKM har som oppgave å gjøre uavhengige, åpne, vitenskapelige risikovurderinger for Mattilsynet og Miljødirektoratet. De skal bl.a. dekke Mattilsynets behov for uavhengige, vitenskapelige risikovurderinger. Mattilsynet ber relativt ofte om kunnskapsstøtte fra VKM, for eksempel i form av bistand med å vurdere risikoen for dårlig dyrevelferd eller vurderinger av kritiske forhold under bekjempelse av alvorlige dyresykdommer.

4.4 Privatpraktiserende veterinærer

Rett til autorisasjon som veterinær har den som dokumenterer relevant eksamen ved norsk universitet eller vitenskapelig høyskole, jf. § 4 i dyrehelsepersonelloven. Under profesjonsstudium til veterinærmedisin i Norge kan studentene spesialisere seg innenfor blant annet akvamedisin, hestemedisin, mattrygghet, produksjonsdyrmedisin og smådyrmedisin. Reinhelse og reinsykdommer inngår i produksjonsdyr, men er ingen sentral del av veterinærstudiet.

De vanligste arbeidsoppgaver for en veterinær er innenfor dyrehelse og dyrevelferd, fiskehelse, rådgivning og forebyggende helsearbeid, kontroll av produksjon og omsetting av næringsmidler, laboratoriearbeid, og undervisning og forskning. Veterinærer i private dyreklinikker som jobber med å forebygge og behandler sykdommer hos dyr, og gi råd og veiledning til dyreeiere, kalles gjerne “privatpraktiserende veterinærer” eller dyrleger på folkemunne.

En av pliktene til veterinærer er å yte akutthjelp for å unngå at dyr lider, dette gjelder både for eide og eierløse dyr. Mange privatpraktiserende veterinærer deltar i en vaktordning kalt “veterinærvakta” som gjelder for alle dyr, med unntak av vilt. Vakten er ment som en akutthjelpetjeneste til dyr som har livstruende skader, sykdom, eller skader som av dyrevern årsaker ikke kan vente. Vakta skal også ivareta

offentlige interesser, herunder utføre frivillige eller pålagte enkelttjenester for det offentlige, mot avtalt godtgjørelse.

På lik linje med andre dyreeiere, kan reieiere som ønsker hjelp til behandling av skadde- eller syke dyr, kontakte en veterinærklinikk eller en privatpraktiserende veterinær og få behandlet sine dyr mot betaling. Ved akutte situasjoner etter arbeidstid eller i helgene, kan veterinærvakta kontaktes. Ved mistanke om smittsom dyresykdom plikter dyreeiere å rapportere til veterinær. Veterinær plikter i slike tilfeller å rapportere videre til Mattilsynet.

I Norge er det kun veterinær som har lov til å utføre kastrasjon av rein. Behandling med ivermectin kan fortas av reieiere som har gjennomført kursopplæring av veterinær. Veterinæren lærer opp reieieren til å bli veterinærens medhjelper slik at eierne kan sprøyte dyrene sine selv. Kurset er obligatorisk for å få lov til å bruke ivermectin.

4.5 Bekjempelse og forebygging av skrantesyke som eksempel

Utbruddet av Chronic Wasting Disease (CWD) blant villrein i Nordfjella i 2016 ble en vekker for mange i reindriftnæringa i Norge. CWD, eller "skrantesjuka" på norsk, er en smittsom prionsykdom som kan ramme hjortedyr som elg, hjort, rådyr og rein. Sykdommen er en A-sykdom som har tidligere bare forekommet i USA, Canada og Sør-Korea, men ble i april 2016 påvist i Norge. Symptomer er blant annet avmagring og unormal oppførsel. Sykdommen har alltid dødelig utgang for dyrene.

Det er gjort 19 funn av CWD på villrein i Nordfjella. Totalt er det tatt 118.361 prøver på hjortedyr i Norge, herav 42.000 prøver på tamrein. Prøvene av villrein er tatt av privatpraktiserende veterinærer ute i felt, og prøvene av tamrein er tatt av Mattilsynets veterinærer under kjøttkontrollen. Det er funnet 28 positive prøver, herav 20 på villrein (klassiske CWD), 7 på elg (atypisk) og 1 på hjort (atypisk). Det er Veterinærinstituttet som analyser prøvene. Atypisk CWD synes ikke å smitte videre, og er kun påvist blant 8 gamle hjortedyr i Norge.

Da skrantesjuka ble funnet på villrein i Nordfjella i 2018 ba Mattilsynet om en oppdatering fra VKM om viktige faktorer for smittespredning av CWD i og ut av Nordfjella. Rapporten ble overlevert 14. desember 2018. Mattilsynet vurderte med bakgrunn i rapporten hvilke tiltak de ønsket å gjennomføre. Siden smitten er påvist hos villrein, så har Miljødirektoratet et viktig delansvar.

Ifølge Mattilsynet er det prinsipielt tre forskjellige alternative strategier for å håndtere klassisk skrantesjuka i Norge; Ingen tiltak, begrense smitte eller utrydde smitten fra hele landet.

I et forsøk på å bli kvitt sykdommen i Norge og unngå smittespredning til andre hjortedyr og rein, ble det besluttet å ta ut hele villreinstammen i Nordfjella i 2018. For å hindre videre smittespredning ble det også utarbeidet en CWD forskrift med tiltak for hele Norge, og en egen soneforskrift for Nordfjellaområdet. Og det ble igangsatt en omfattende prøvekartlegging av hjortevilt og rein i Norge. Spesielt for tamreindriften ble det bygget et sperregjerde for rein langs en strekning på 24 km i grenseområdet mellom det infiserte villreinområdet i Nordfjella og tilgrensende Filefjell tamreinlag. Filefjell tamreinlag iverksatte en rekke tiltak i samråd med Mattilsynet, blant annet reduksjon av reinflokken, intensivert gjeting, GPS-merking av nesten 200 dyr, prøvetaking og rutiner i forbindelse med slakting.

Noen av tiltakene som er innført i Forskrift om tiltak for å begrense spredning av Chronic Wasting Disease er:

- forbud mot å utføre levende hjortedyr fra Norge
- krav om tillatelse ved innførsel av levende hjortedyr fra Sverige og Finland
- krav om tillatelse ved forflytting av levende rein mellom fylker i Norge
- forbud mot å legge ut fôr og slikkesteiner til ville hjortedyr, krav ved fôring av rein og oppdrettshjort
- forbud mot å sanke inn lav og annet fôr fra områder med CWD.

Den 10. september 2020 ble det oppdaget et nytt utbrudd av CWD, denne gang på Hardangervidda, hvor Norges største bestand av villrein befinner seg. Det betyr at smitten har spredt seg utenfor Nordfjella. Dermed må Mattilsynet og Miljødirektoratet bestemmes seg for om strategien for å håndtere CWD skal endres. De har derfor i felleskap bestilt en ny vurdering fra VKM når det gjelder oppdatert kunnskap om

sykdommen og risikofaktorer for spredning av sykdommen inne i og ut av villreinområdet m.m. Den nye vurderingen skal VKM levere innen 01. desember 2020.

Mens denne rapporten skrives er det fremdeles uvisst om Mattilsynet og Miljødirektoratet kommer til å endre på strategien som følge av det nye utbruddet på Hardangervidda.

5 Nærmere om eksisterende helsetjenester

For å få kunnskap og inspirasjon til innholdet i en eventuell helsetjeneste for rein, har Landbruksdirektoratet sett nærmere på hva som er gjort innenfor andre primærnæringer i Norge, samt hva som er gjort på dette området i våre naboland Sverige og Finland.

5.1 Helsetjeneste for husdyr

I husdyrnæringen i Norge har det gjennom mange års samarbeid mellom veterinærmyndigheter og husdyrnæringen blitt utviklet et godt helsetilbud for dyrene. Samarbeidet består i forebyggende tiltak og å overvåke og bekjempe smittsomme sykdommer hos dyr.

Helsetjeneste for husdyr koordineres av Animalia, en nøytral bransjeorganisasjon som tilbyr norske bønder og hele den norske kjøtt- og egg bransjen kunnskap og kompetanse gjennom husdyrkontroller og dyrehelsetjenester, driftskritiske fagsystemer, forsknings- og utviklingsprosjekter, e-læring og kursvirksomhet, kommunikasjon og annen kunnskapsformidling.

Midlene Animalia bruker for å opprettholde et helsetjenestetilbud finansieres av omsetningsavgiften for kjøtt og egg. Omsetningsavgiften er lovregulert og blir innbetalt av bøndene som en avgift per kilo ved slaktning og ved førstegangsomsetning av egg. Innbetalingen går til tre ulike fond avhengig av hvilket produkt det betales avgift for. Omsetningsrådet forvalter omsetningsmidlene og godkjenner strategi og handlingsplan samt budsjett og regnskap. Animalia har også inntekter fra forskning, utviklingsprosjekter og salg av produkter og tjenester. Ifølge nøkkeltall basert fra 2019 så ble dyrehelse og dyrevelferd for det meste finansiert med en stor andel fra omsetningsavgiften, ca. 80%, hvor ca. 20% var finansiert av andre inntekter.¹¹

Styre i Animalia AS består av seks aksjonærvalgte styremedlemmer og to ansattrepresentanter. Animalia leder og koordinerer 4 forskjellige helsetjenester, for fjørfe, sau, svin og storfe, og de jobber med forebyggende helsearbeid og organisert sykdomsbekjempelse for næringen. De koordinerer også beredskap ved eventuelle smittsomme dyresykdommer i samarbeid med andre organisasjoner som Mattilsynet.

God dyrehelse er et viktig konkurransefortrinn for norsk husdyrproduksjon. Animalia jobber med informasjonsvirksomhet, opplæring og faglig rådgivning, både forebyggende og ved sykdomsutbrudd, gjennom helsetjenestene for fjørfe, sau, storfe og svin og gjennom KOORIMP (Husdyrnæringens koordineringsenhet for smittebeskyttelse ved import). De deltar også i forsknings- og utviklingsprosjekter.

I det forebyggende arbeidet er det blant annet blitt utarbeidet opplæringsmateriell i smittevern og e-læringskurs om dyrehelse og forebygging. Mye av det forebyggende arbeidet går ut på informasjon og opplæring til næringen slik at de som driver med husdyr vet hvordan de skal forhindre sykdom og eventuelt hva de skal gjøre dersom det først blir påvist sykdom hos dyrene.

For å samle inn informasjon om dyrehelse har det blitt opprettet et registreringssystem kalt Dyrehelseportalen som fungerer som husdyrnæringens rapporterings- og datautvekslingssystem for helsedata. Denne portalen kan både veterinærer, slakteri og lokale mattilsyn få bruker til for å logge inn å registrere sykdommer de oppdager. Prinsippet bak portalen er at data skal rapporteres en gang på et sted. Portalen skal også sikre at data blir rapportert og at kvaliteten er god. Dyrehelseportalen finansieres gjennom brukerinntekter, slik at det er brukerne av portalen som finansierer drift og vedlikehold av portalen. I datainnsamlingsprosessen hentes det informasjon fra flere kilder, blant annet alle brukerne som registrerer forskjellige diagnoser. Sykdommer blir registrert i koder og registeret gir en oversikt over hvilke sykdommer dyr blir smittet av, slik at det kan iverksettes tiltak i samsvar med utredningen av sykdommen.

Gjennom dyrehelseportalen kan privatpraktiserende veterinærer rapportere for å imøtekomme offentlige krav om rapportering av medisintil levering og samtidig sikre at de samme opplysningene kommer til

¹¹ <https://www.animalia.no/no/animalia/om-animalia/finansiering-og-nokkeltall/> statistikk nr. 3

produsent, aktuell husdyrkontroll og til slakteriene som matkjedeinformasjon. Gjennom DHP kan veterinærer søke om tilskudd fra Landbruksdirektoratet for veterinærreiser i forbindelse med besøk hos hysdyrbruk.

5.2 Helsetjeneste for geit

Helsetjenester for geit er organisert på lignende måte som de andre helsetjenestene, men det faglige og administrative ansvaret ligger hos TINE. Her foretas forskning, undersøkelse og overvåkning av sykdommer hos produsenter som driver med geiter. Et eget samarbeidsråd er utviklet med representanter fra TINE Rådgiving, TINE SA, NSG, Veterinærinstituttet, Veterinærforeningen, Norges veterinærhøgskole og Helsetjenesten for sau. Formålet er å forhindre sykdom hos dyrene, da interessen for produkter fra geit har økt.

På TINE sine hjemmesider har de opprettet et eget område for dyrehelse og dyrevelferd hos geit. Her kan man lese artikler, nyhetssaker og rapporter som er publisert. Denne informasjonen er tilgjengelig for alle, og mange spørsmål besvares gjennom artikler som publiseres. Det publiseres også nyhetssaker om nye potensielle smittsomme sykdommer som er påvist i andre land. Slik informasjonsdeling er helt nødvendig for å hindre smitte og gir aktørene mulighet til å begrense smitte og forebygge utviklingen av sykdommer.

5.3 Helsetjeneste i fiskeoppdrettsnæringen

Det finnes ingen sentral helsetjeneste for fiskeoppdrett, men en rekke private aktører tilbyr sine fiskehelsetjenester for oppdrettsnæringen rundt om i landet. Fiskehelsetjenestene leverer helsekontroll, gir råd for å forebygge og hindre spredning av fiskesykdom og smitte, tar prøveuttak til diagnostikk, tolker prøveresultat, skriver resepter for legemidler og attesteringer, utfører hygienekontroller og holder kurs. Fiskehelsepersonellet er også i beredskap og klar til å rykke ut på akuttbesøk om krisen først oppstår.

Fiskehelsetjenestene veileder bl.a. oppdretterne om hvordan de kan unngå at forhold som dårlig vær, nye arbeidsrutiner, håndtering av laksen, lakselus, dårlige miljøforhold eller transport kan utløse stress hos fisken. Stress påvirker fiskehelsen negativt, fordi stress reduserer laksens evne til å bekjempe infeksjoner. Oppdretterne veiledes videre til å ta hensyn til fiskehelsen når de skal føre laksen, i avlsarbeid og generelt i matfiskproduksjonen. Næringen bruker mye penger på å utvikle bedre teknologiske løsninger på anleggene som kan bedre laksens helse.

Akvakulturdriftloven krever at oppdrettslaks har god helse gjennom hele livet. Sammenlignet med andre land har Norge en unik oversikt over oppdrettsfiskens helse. Ettersom intensivt fiskeoppdrett har en relativt kort historie i Norge, er det naturlig å forvente at nye sykdommer kan dukke opp. Det har vært et stort fortrinn i norsk fiskeoppdrett å kunne dele kunnskap om sykdom mellom næringsaktørene. Det er en forutsetning for at næringen og myndighetene skal kunne håndtere sykdomsutbrudd på en best mulig måte.

5.4 Helsetjeneste for rein i Sverige

I Sverige er Sametinget det sentrale forvaltningsmyndighet og ekspertmyndighet med ansvar for spørsmål som berører reindriftsnæringen. Sametinget anser det som viktig å sikre god dyrehelse, god dyrevelferd og produksjon i reindriftsnæringen. Sametinget sammen med SSR (Svenske samers riksforbund) satte i gang et samarbeid med Gård & Djurhälsan, Statens Veterinärmedicinska institusjon og Sveriges Landbruksuniversitet der målet var å forbedre dyrehelsen for rein ved å tilby bedre veterinærservice ovenfor reindriftsnæringen.

Bakgrunnen for at dette ble satt på dagsorden var at det i Sverige oppsto utbrudd på øyeinfeksjon blant rein årene 2007- 2009. Det førte til at man oppdaget at man hadde mangel på kunnskap og beredskap vedrørende dyrehelse spørsmål innen reindriften.

Fokus i Sverige har vært å bevisstgjøre reindriften om reinens helse og da også hvordan klimaforandringene påvirker reinens helse. Samarbeidet har resultert i en egen webportal på SSR sin nettside med informasjon og veiledning rettet mot reindriftsutøvere innen temaene CWD,

klimaendringer, kriseføring, vann, gjerder, syke dyr, smitteforebygging, og døde dyr, se lenke til webportalen: <https://www.sapmi.se/klimatanpassning/>.

Videre er det blitt gjennomført et arbeid med å identifisere og oversette relevant forsknings- og informasjonsmaterieell fra Finland og Norge. Et av resultatene er brosjyre med råd ved tilleggsføring av rein.

Som en del av satsingen i Sverige er det gjennomført en rekke teoretiske og praktiske kurs om reinsykdommer, dyrevelferd og veterinærrådgivning rettet mot reindriftsutøvere, samt kurs som videreutdanning for veterinærer. Eksempler på kursinnhold:

- Vanlige helseproblemer hos rein. Beskrivelse av de vanligste symptomer og de viktigste patologiske kjennetegn for hver enkelt sykdom.
- Forskjellige tiltak reineieren kan gjennomføre ved de forskjellige sykdommene / helseproblemene.
- Hva reineiere må huske på når de tilleggsfører rein, og hvordan planlegge gjerdeoppsett for å unngå dårlig dyrehelse og smittsomme sykdommer.
- Generell smitteverntenkning. Hvordan unngå at ulike sykdommer spres mellom rein i egen flokk og til nye områder.
- Reindrift, kunnskap om de vanligste sykdommer hos rein, og hva veterinærer bør tenke på når de obduserer rein. Kurs er ment for veterinærer.
- Hvordan dyreeiere kan arbeide for å forbedre dyrevelferd generelt og mer spesielt innen reindriften, samt hvilke regelverk som finnes på området.
- Hvordan obdusere rein for å identifisere sykdommer, og hvordan dokumentere og rapportere til veterinær. Tilbudet kalles *reinhelsespesialistkurs* og rettet mot reineiere. De som har gjennomført kurs kan bidra som rådgivere for andre i reindriften. De blir invitert til en lukket gruppe på Facebook. Her kan medlemmer dele bilder og spørsmål. Når disse reineiere selv utfører obduksjon ute i felt kan de bli fjernveiledet av Rockström over videosamtale. De for hjelp til å bedømme det de ser når de åpner døde rein, herunder om det er nødvendig å sende inn prøver eller kontakte lokal veterinær.

I den svenske satsingen inngår også et system for å fortløpende følge helsetilstanden til rein i Sverige. Systemet går ut på at reineier vederlagsfritt kan sende inn prøver, organer eller kadaver til analyse for å stille riktig diagnose. I Sverige har Gård&Djurhälsan et nasjonalt system for obduksjonstjenester med laboratorier på fem steder, hvor staten dekker det meste av kostandene for alle dyreeiere. Et tilbud til reineiere dekkes alle kostnader for reineierne (inkl. transport og destruksjonskostnader) gjennom tilskuddsmidler. Det at tilbudet har vært et gratis har bidratt til at stadig flere reineiere har benyttet seg av ordningen. På den måten har helsetjenesten for rein i Sverige fått inn mye data om helsesituasjonen til reinflokkene rundt om i Sverige, og har kunnet jobbe med forebygging av sykdommer i tidlige stadier av utbrudd, samt begrensning i spredninger av smittsomme parasitter.

5.5 Helsetjeneste for rein i Finland

Etter et stort utbrudd av parasitten *Setaria tundra* (en bukhulemark) hos rein i 2003 ble det satt i gang et arbeid med å utvikle en reinsdyrhelsetjeneste i Evira (tilsvarer Mattilsynet) i Finland. Målet med reinsdyrhelsetjenesten er å fremme reinens helse og sikre reindriften ved hjelp av metoder som tar hensyn til næringens spesielle historie og kultur. I forbindelse med utviklingen av en helsetjeneste ble det satt i gang et Reinsdyrutviklingsprosjekt (PTH). Prosjektet har bestått av representanter fra Reinbeitedistriktenes forening (Paliskuntain yhdistys), og veterinærer som spesialiserer seg på reinhelse. De har i tillegg hatt kontakt og samarbeid med flere forskjellige universiteter og sektorforskningsinstitutter.

I PTH-studiene ble det vist at forekomsten av parasitten *Setaria tundrae* er knyttet til den høye gjennomsnittstemperaturen fra forrige somre, og informasjonen kan brukes til å forebygge fremtidige epidemier. Mulighetene for spredning av hjortefluen økes også sammen med den økte temperaturen. Forebygging og utvikling av overvåking av sykdommene i hele livssyklusen utgjør en betydelig del av arbeidet med PTH. Utbredelse av sykdommer og parasitter i Finland er trolig noe høyere enn Norge pga.

mer utstrakt bruk av tilleggsfôr og nærkontakten dette medfører mellom dyrene. Evira (finske Mattilsynet), vurderer helsetilstanden i reindriftsnæringen i Finland som mer bekymringsfull i dag enn tidligere, mye grunnet endringer som følger av et varmere klima Oksanen, A. (november 2020). Personlig meddelelse.

Den praktiske delen av helsetjenesten utføres ute i feltet hvor reindriftsutøvere og veterinærer samarbeider for å undersøke og utføre forskjellige tiltak. Når de for eksempel samler dyrene i forbindelse med slakting, kan de også undersøke utbredelsen av parasitter og planlegge eventuell medisinerings der det er nødvendig. Mye av grunnlaget for dette arbeidet er hentet fra Evira gjennom deres prosjekter og undersøkelser. Men ettersom det er stort og tverrfaglig arbeidsfelt, kan den ikke administreres ved bruk av ressurser til en institusjon. For å hjelpe til finansielt har støtte fra veterinærkorpset for forskning og utviklingsarbeid vært viktig, og Reinbeitedistriktenes forening (PY) og State Provincial Office of Lapland har bidratt fra starten av.

PTH har utviklet et 10 timers kursprogram om reinens vitale organer, sykdommer og dyrehelse, hvor 400 av 600 reineiere som har tatt kurset har bestått eksamen. En egen tekstbok på 376 sider og over 500 illustrasjoner er utviklet til kurset.

Reinbeitedistriktenes forening (PY) driver utdanning av slaktepersonell, hvor de blant annet får opplæring i å kartlegge parasitter og andre forandringer også i tarmen hos rein. De har årlige fagmøter med distriktslederne i Finland, hvor kunnskap fra forskninger blir presentert. PY driver også generell veiledning av reindriftnæringen i Finland. Sauli Laaksonen er for tiden engasjert til å jobbe med dyrehelse for reinbeitedistriktene. Det er blant annet laget sykdomskoder til bruk under kjøttkontrollen, for å kartlegge omfang av sykdom hos rein i Finland.

Det er planlagt å organisere diskusjoner i forskjellige deler av reindriftsregionen, hvor partenes ønsker, forventninger og behov for endring kan tas opp. Målet støttes av forpliktelsen for kjedeinformasjon som trer i kraft i begynnelsen av året. Kjedeinformasjon er informasjon som blir gitt til slakteriet om dyrene som skal slaktes, noe som kan ha en innvirkning på kvaliteten. Slakteriet må også gi tilbakemelding til produsenten om dyrenes helse. Denne informasjonen kan brukes av helsetjenesten for rein og når man planlegger tiltak for å forbedre helsen deres. I en omfattende undersøkelse utført av PTH ble det funnet at rein- og elgkjøtt fra Nord-Finland er trygt med hensyn til dioksiner og beslektede forbindelser. EU krever at situasjonen overvåkes kontinuerlig

PTH -prosjektet omfatter for tiden et stort antall finske og internasjonale forskningsprosjekter og alle har fokus på reinens velvære. Målet er å øke forskningen på reinhelse som en base for helsetjenesten og samle informasjon som er innhentet fra grunnleggende biologisk- og veterinærforskning. Dette fordi man i Finland ser at det har vært en verdensomspennende mangel på vitenskapelig forskning om reinhelse.

Resultatene fra PTH forskningen er blitt presentert og internasjonalt. I tillegg er det skrevet artikler for flere internasjonale vitenskapelige publikasjoner, og finske faglige og ikke-profesjonelle tidsskrifter om prosjektet. Flere doktorgradsavhandlinger har også oppstått fra dette prosjektet.

6 Drøfting av behovet for en helsetjeneste for rein

En viktig del av mandatet til denne rapporten er å utrede behovet for en helsetjeneste for rein.

Behov for informasjon omkring reinens helsesituasjon og dyrevelferd har aktualisert seg mer enn tidligere. Grunnet lite kunnskap om reinens helse og sykdommer så kan man ikke med sikkerhet slå fast at det er lite sykdom i reindriften i Norge. Klimatiske endringer tilsier at utvikling av sykdommer på rein vil kunne øke. Det er derfor behov for økt oppmerksomhet om reinens helsesituasjon for å bygge opp informasjon med tanke på forebygging og sykdomsbekjempelse.

6.1 Hva har vi av kunnskapsgrunnlag og hva må styrkes?

Selv om reinen lever et fritt liv i sitt naturlige miljø, så representerer rovilttap, avmagring og ulykker betydelige dyrevelferdsmessige utfordringer for reindriftnæringa. Reindriften har opp gjennom årene blitt rammet av utbrudd av ulike sykdomsepedemier (som nevnt i utredningen kap. 3.1 og kap. 4.5) med store konsekvenser for økonomien i næringen. Disse sykdommene ligger i dag latent, og kan medføre store helseutfordringer for rein i fremtiden. Utviklingstrekk som økt bruk av fôring, klimaendringer og økt reisevirksomhet kan være utløsende for dette. Disse utviklingstrekkene kan også medføre at nye sykdommer dukker opp, at problemene med kjente sykdommer blir større, og de representerer også en betydelig utfordring for dyrevelferden for rein i fremtiden.

Veterinærmyndighetene har en klar ansvarsfordeling mellom seg i forhold til myndighet, fovaltning og veiledning innenfor området dyrehelse og dyrevelferd. På flere sentrale områder registerer Landbruksdirektoratet imidlertid at det ikke er prioritert å lage systemer, veiledning og tilbud som har stor betydning for helsesituasjonen for rein. Det kan trekkes frem manglende systematisk bruk av helsedata fra reinkjøttkontrollen, ingen utsendelse av lovpålagt helseinformasjon fra kjøttkontrollen til reineiere for egne slakt, få veiledere for dyrehelse og dyrevelferd for rein, lite fokus på overvåkingsprogram for sykdommer hos rein, kostbart tilbud om obduksjoner som av den grunn brukes lite, manglende risikovurdering av hva som ansees om akseptable tap av rein til fredet rovvilt (slik det finnes for sau), etc.

I dag tilbyr Veterinærinstituttet sykdomsavklaringer ved hjelp av obduksjon av rein og generell rådgivning, men dette blir lite brukt av næringen. En mulig forklaring på hvorfor det er så liten kontakt, kan være kostnader knyttet til veterinærbruk og obduksjon. Direktoratet har også fått inntrykk av at det generelt er lite bruk av privatpraktiserende veterinærer, noe som trolig i hovedsak skyldes at veterinærtjenester er kostbare og ikke ansees for å være regningssvarede. Landbruksdirektoratet administreres [tilskudd ved veterinærreiser til husdyr](#), hvor formålet er å bidra til å utjevne forskjeller i husdyrproducentenes veterinærkostnader. Dette er en ordning som bør vurderes å inkludere reindriftnæringen.

Både innenfor landbruksnæringa og oppdrettsnæringa er det er bygd opp omfattende tilbud om helsetjenester, i tett samarbeid mellom veterinærmyndighetene og næringene. Dyrehelseportalen er et sentralt grunnlag for helsetjenesten i landbruket ved at alle helsedata samles ett sted, og er tilgjengelig for de som har rettmessig behov for dem.

Både i Sverige og Finland har i mange år arbeidet med å etablere et tilbud om helsetjenester for rein. For en helsetjeneste for rein i Norge, er det naturlig å hente erfaringer fra disse landene.

Det er behov for å bedre kunnskapen rundt reinhelse både for reindriftsutøvere og veterinærer. Sammenligner vi det med jordbruket, har bøndene god informasjon og kunnskap om hvordan minske risikoen for smitte. Informasjon om smittevern, og hvordan hindre smittespredning, bør økes i reindriften. For å sikre den beste helsehjelpen må også veterinærene få utdanning og kompetanse om reinhelse og informasjon om sykdommene de kan komme over. Videre må veterinærer få større innsikt i den tradisjonelle reindriften slik at de på best mulig måte kan yte den helsefaglige hjelpen som er nødvendig.

Noen behandlingsmetoder kan utøverne gjøre selv etter å ha fått eventuelle resepter fra veterinærer, slik som øyesalve ved øyebetennelse. Ved andre sykdommer vil man kunne få veterinærhjelp. De må i tillegg kunne gi råd til utøvere om aktuelle temaer knyttet til forebygging og sykdomsbekjempelse. Det å gjøre

utøverne klar over symptomer slik at eventuelle behandlinger kan skje så tidlig som mulig er også nødvendig tiltak for å sikre god Reinhelse.

I Sverige og Finland er tilleggsføring av reinflokkene mye vanligere enn i Norge, dels pga. annet driftsmønster, men også som følge av klimaforandringer, arealinngrep og rovdyrspres (personlige meddelelser Rockstöm, U. og Oksanen, A. november 2020). Dette fører til at sykdomsforekomstene har økt. Forklaringen ligger i at smittefaren øker når reinen står i gjerde og reinen har mer nærkontakt med hverandre sammenlignet med når de står frie ute på reinbeiteområdene.

Sykdom og sykdomsforekomster alene behøver ikke å utgjøre de eneste faktorene for å svare på behovet for en helsetjeneste for rein. Det å rette fokus på dyrevelferden til rein mer generelt, samt forebygge sykdommer er faktorer i seg selv som tilsier et behov for en helsetjeneste. Når det gjelder faktorer som kondisjon, beite og klimavariasjoner har reineierne mye kunnskap om dette, da de ofte bruker de samme beiteområdene år etter år. En samhandling med en opprettet helsetjeneste vil kunne gi bedre helse og overlevelse blant dyrene ved å kombinere tradisjonell kunnskap og helsefaglig kunnskap.

Hvordan det skal jobbes med forebygging og overvåking vil variere, avhengig av hvilke problemer som oppstår i tiden fremover. For tapsfaktorer som sykdom kan det gjøres ved forebyggende arbeid med økt fokus på smittevern. Mens for andre tapsfaktorer kan det være vanskelig å forebygge slik som traumer. I slike tilfeller vil det være mer gunstig å ha overvåking for å se hvilke traumer dyrene utsettes for så å redusere eller fjerne årsaken. Med tanke på at man i dag allerede har rutiner på rapportering av reinskrotter så vil et helseregister kunne benytte seg av denne rapporteringen og samordne informasjon for å kunne se og analysere hvilke sykdommer som eksisterer og i hvilke områder

Slakterier rapporterer og kasserer også reinskrotter. En stor del av det som blir kassert i dag skyldes avmagring og traumeskader, noe som kan være helseutfordringer i reindriften som bør tas mer på alvor.

En helsetjeneste med økt fokus på helse og sporbarhet av sykdommer vil kunne bidra til å opprettholde det gode omdømmet til reinkjøtt. Forbrukere viser stadig større interesse for informasjon om dyrehelse og dyrevelferd langs hele matvarekjeden, noe som kan forventes å medføre økte krav til reinkjøttproduksjonen. Økt arbeid på forebygging av sykdommer vil være forebyggende med tanke på omdømme. Ved å ha fokus på forebygging og veiledningsarbeid så vil reindriftnæringen stå sterkere til å opprettholde et godt omdømme, selv etter eventuelt negativt fokus i media på utbrudd av sykdommer eller dyrevelferdssaker. Det er næringen som er den viktigste faktoren for å møte og løse fremtidens utfordringer på en god måte. Med tanke på utviklingen og omdømmet til reindriften, så vil fokus på god dyrehelse og dyrevelferd være viktig for å tilfredsstille kresne forbrukere i fremtiden.

6.2 Behovet for å samle kunnskap

Manglende systematisk registreringer av sykdom fører til at man ikke har oversikt over sykdomsforekomstene. Det kan være et behov for å få på plass et helseregister over sykdommer slik at alle helsedata kan samles et sted, og veterinærer, Mattilsynet eller andre dyrehelseaktører vil kunne holde kontroll på hvordan helsesituasjonen rundt reinen er og om det kommer nye utfordringer som krever økt oppmerksomhet.

Veterinærinstituttet har god oversikt over eksisterende sykdommer som kan utgjøre utfordringer for reindriften. Reindriftsutøverne har gjennom generasjoner ervervet seg kunnskap om dyrevelferd og dyrehelse gjennom praktisk arbeid.

Det finnes allerede en god del forskning på området Reinhelse, men forskningsresultatene er ofte spredt til de ulike institusjonene som har utført forskningen. Det gjør at søk etter forskning kan kreve mye søkning av dokumenter. Det vil derfor være et stort arbeid og samle all kunnskap og forskningsresultater på ett sted, og som gjør all informasjon mer og lett tilgjengelig. Sverige og Finland har gjort et arbeid på dette feltet som en kan se hen til.

Det kan være interessant og nyttig å gjøre denne typen informasjon mer tilgjengelig for næring, veterinærer og andre interesserte, og ikke minst for de som skal jobbe med en helsetjeneste for rein. Ved å samle tilgjengelig kunnskap så kan det alene bidra til å øke kunnskapsgrunlaget.

6.3 Konklusjon

Basert på de funn som her er sammenstilt, så er konklusjonen at en etablering av en helsetjeneste for rein vil kunne bidra til å sette dyrehelse og dyrevelferd på dagsorden både internt i reindriften, men også når det gjelder prioritering fra veterinærmyndighetene. Selv om helsesituasjonen generelt er bedre enn for mange andre primærnæringer, så vil et systematisk arbeid med reinhelse bidra til å redusere tap og lidelser hos rein, noe som trolig vil kunne ha stor betydning for forbedring av lønnsomheten i reindriftsnæringen. En helsetjeneste for rein kan være med på å styrke reinkjøttets renommé blant forbrukere om å være et miljøvennlig, bærekraftig og forbindes med god dyrevelferd. Dersom kjøttets renommé slår sprekker, vil det kunne få store konsekvenser for dagens høye pris på reinkjøtt.

I dagens reindrift er det som ellers i samfunnet økt krav til effektivitet og økt bruk av tekniske hjelpemidler. Dette vil kunne føre til mindre direkte kontakt med dyr og ofte mindre forståelse og kunnskap om dyrenes behov. Å øke fokus på utøvelse av god dyrehelse og dyrevelferd, spesielt i den daglige reindriften vil kunne skape en sterkere utøvelse av reindrift..

Helsetjenesten bør først og fremst være et tilbud til næringen slik at de får et faglig godt tilbud om veiledning og rådgivning. Dermed bør en helsetjeneste for rein bidra til et bedre tilbud om veterinærhjelp, enten det er til forebygging, behandling eller diagnostisering av rein. Basert på denne utredningen så synes det som det er et behov for å øke kunnskapen til dyreeiere/reineiere om hvordan de kan oppklare sykdom og løse helseproblemer, noe som vil forbedre dyrevelferden i reindriften og gi bedre produksjon. Dette kan gjøres gjennom informasjon rettet mot reindriftsutøvere for å øke kunnskapen om dyrehelse generelt, og om regelverk/dyrevelferdsloven. Økt kunnskap om smittevern gjennom å utarbeide gode rutiner for smittevern kan være viktig forebygging mot smittsomme sykdommer.

Det kan også være et behov for kartlegging av nye og gamle sykdommer i dagens reindrift. Informasjon om driftsforhold, fôring og klimatiske forhold er viktige for å se dette i sammenheng og for å kunne sette inn forebyggende tiltak. En mulighet er å lage et register for de sykdommene som allerede eksisterer slik at man får en god oversikt over dagens situasjon.

7 Etablering av helsetjeneste

På bakgrunn av det totale bildet som tegnes i rapporten, kan det være hensiktsmessig å etablere en helsetjeneste for rein. Her følger en vurdering av hva en helsetjeneste kan inneholde.

7.1 Formålet med tjenesten

Helsetjenesten bør være et faglig tilbud til reindriftnæringen som arbeider med å fremme god dyrehelse og dyrevelferd i norsk reindrift, som igjen vil kunne bidra til økt lønnsomhet.

Reindriftnæringen har en del tradisjonell kunnskap og erfaringsbasert kunnskap om dyrevelferd og dyrehelse. Denne kunnskapen er det viktig at en helsetjeneste bygger videre på. En av suksessfaktorene vil være at helsetjenesten forstår og har kunnskap om dagens reindrift, hva som inngår i reindriftsarbeidet gjennom de åtte årstidene, og hvilke faktorer som påvirker dyrehelsen. Utvikling av et godt samarbeid med næringen vil også være vesentlig for å få næringen til å ta i bruk tilbudet og se nytten. Det kan være naturlig å inkludere næringen tidlig i arbeidet for å avdekke de konkrete behovene slik at riktige tiltak kan tilbys.

Helsetjenesten bør kunne fungere som et kontaktpunkt for privatpraktiserende veterinærer ved å tilby tjenester som kan bidra til økt kompetanse og innsikt i den tradisjonelle reindriften samt bistå i spørsmål knyttet til reinhelse. På den måten kan tjenesten bidra til at veterinærer er bedre rustet til å yte den helsefaglige hjelpen som er nødvendig.

7.2 Utforming av helsetjeneste

Det kan være hensiktsmessig å opprette et pilotprosjekt som varer over en gitt periode. Prosjektet kan videre deles inn i flere faser, hvor det settes mål som skal oppnås i de forskjellige fasene innen et bestemt tidsrom.

For å kunne etablere en helsetjeneste er det nødvendig å avklare og fordele ulike ansvarsområder. Avtalepartene bør gi føringer for utarbeidelse av virksomhetsplaner, retningslinjer og handlingsplan for helsetjenesten. På denne måten vil avtalepartene skape rammene for det arbeidet som skal utføres. En styringsgruppe bør etableres. Styringsgruppen vil få ansvar med å påse at formål og de føringene som settes for tjenesten oppnås.

Avtalepartene bør ha representanter i styringsgruppen, slik at de kan bidra til å sikre tilstrekkelig fremdrift mot ønskede mål. Avtalepartene kan i felleskap utnevne hvem eller hvilke organisasjoner som skal være representert i styret, slik at styret får god kompetanse og forankring innenfor relevante fagmiljø, se 7.2.4 om mulige samarbeidspartnere.

For å få en organisatorisk tilknytning for en helsetjeneste, kan det være behov å forankre en helsetjeneste til en vertsorganisasjon. Det vurderes som mest hensiktsmessig at en allerede etablert organisasjon bistår i arbeidet med en helsetjeneste. Vertsorganisasjonen bør ha det overordnede koordinerings- og administrasjonsansvaret, herunder ansvaret for ansettelse, lønn og oppgaver som arbeidsgiver. Det vil være enklere å få organisert og koordinert arbeidsoppgavene gjennom en veletablert arbeidsgiver og som de ansatte innenfor en helsetjeneste kan forholde seg til. Vertsorganisasjonen bør også bistå med kompetanse til helsetjenesten.

Styringsgruppen forholder seg til vertsorganisasjonen og får framdriftsrapporter o.l. fra vertsorganisasjonen.

7.2.1 Helsetjenestens personell

Når styringsgruppen og vertsorganisasjonen er på plass, så kan arbeidet med å ansette personell til helsetjenesten starte. Vertsorganisasjonen vil få det overordnede ansvaret når det gjelder ansettelser.

Etter en intern vurdering avdekkes at følgende kompetanse er ønskelig hos de som skal jobbe med helsetjenesten:

Veterinærutdanning er nødvendig ettersom helsetjenesten skal gi veiledning og rådgivning innenfor reinhelse. Veterinærer har den helsefaglige kunnskapen og grunnlag for å kunne gi rådgivning innenfor det helsefaglige.

Reindriftsfaglig kompetanse med tradisjonell- og erfaringsbasert kunnskap er vesentlig ettersom helsetjenesten skal gi råd og veiledning til reindriften om reinens helse og dyrevelferd. Slik kompetanse er viktig for å bidra til økt tillit og forankring av tjenesten til næringen, samt bidra til at eventuelle tiltak er forenelige med reindriften. Dette kan øke sannsynligheten for at tiltaket er gjennomførbart.

Reindriften er en av de viktigste språk- og kulturbærerne i det samiske samfunnet. Av den grunn vil det være stor fordel med samiske språkkunnskaper ettersom mye av den reindriftsfaglige kunnskapen ligger i språket og språket utgjør en stor og viktig del i den praktiske utøvelsen av reindriften. Det er også viktig med språkkunnskaper i møte med næringen, både for å skape tillit, i kommunikasjonen og i arbeidet med å gi presise råd og veiledning.

I tillegg kan det være en fordel med kompetanse innen prosjektledelse, kommunikasjon og pedagogikk. Kunnskap om kommunikasjon og kompetanse innen bruk av digitale verktøy bidrar til at arbeidet med å nå ut til næringen skjer mer effektivt og kostnadsbesparende, ettersom tjenesten skal gi råd og veiledning.

En annen fordel med bruk av digitale verktøy er muligheten til å gjøre opptak slik at den alltid finnes tilgjengelig. Det er selvsagt også mulig å kjøpe tjenester på området kommunikasjon, dersom en trenger spisskompetanse på området. Kjøp av tjenester kan også være kostbart i tillegg til at man risikerer for at det ikke vil bli arbeidet kontinuerlig med digital formidling dersom denne kompetansen er forankret utenfor tjenesten. Det kan også være at vertsorganisasjonen har ønsket kompetanse og at man slik får brukt den totale kompetansen i organisasjonen.

Administrativ kunnskap og ledererfaring vil være ønskelig for vertsorganisasjonen slik at de lettere kan følge opp utvikling og implementering av tjenesten og de ansatte. Det vil også gjøre det lettere å ivareta de ansattes interesser samt effektivisere arbeidet med å bygge og utvikle helsetjenesten.

7.2.2 Mulige vertsorganisasjoner

I dette kapittelet redegjøres det for aktører som vurderes som vertsorganisasjoner. En vertsorganisasjon er de som skal ha arbeidsgiveransvaret med å følge opp de ansatte i den daglige driften, herunder rekruttere ansatte, opplæring, sørge for kontorsted og utstyr, utbetaling av lønn, etc. Uansett hvem som velges som vertsorganisasjon må det påregnes en kostnad til ledelse og administrasjon for denne organisasjonen, som det må forhandles nærmere om. Vertsorganisasjonen vil være pådriver for å bygge og utvikle organisasjonen, etter hvert i samarbeid med nye medarbeidere.

7.2.2.1 Veterinærinstituttet

Veterinærinstituttet (VI) har noe av den beste kompetansen og erfaringen med reinhelse i Norge, inkludert kunnskap om de økende utfordringene som nevnes i utredningen. VI vil i en rolle som vert kunne trekke på hele kompetansen ved instituttet, avhengig av hvilke spørsmål og råd som skal håndteres.

VI har mye helsefaglig kunnskap, kunnskap om reinhelse og de har i dag ansvar for å overvåke helsestatus for rein gjennom utvalgte OK-program. Andre ansvarsområder VI har, er å foreta obduksjoner og analysere døde rein for å diagnostisere og avdekke dødsårsak. Gjennom lang tids praksis har VI ervervet seg god erfaring på reindriften gjennom mye kontakt med næringen. VI er også en sentral bidragsyter til kunnskapsutvikling gjennom forskning og prosjektarbeid på sykdommer og dyrevelferdsspørsmål hos rein. I tillegg til å ha egne ansvarsområder og oppgaver samarbeider VI også med

forvaltningsinstitusjoner, universiteter og forskningsinstitutter, næringsaktører og andre faginstanser både på nasjonalt og internasjonalt nivå for å sikre god dyrevelferd.

Forhold knyttet til organisering må drøftes nærmere dersom man vurderer VI som aktuell vertsorganisasjon. I utgangspunktet kan det tenkes at ansvaret for en helsetjeneste koordineres gjennom «nasjonalt kompetansesenter produksjonsdyr», men at kontakten med næringen ivaretas av instituttets dyreartsansvarlig for rein. De dyreartsansvarlige er Veterinærinstituttets nøkkelpersoner angående kontakt med forvaltning og næring, både generelt og i beredskapssammenheng.

Foruten dialog med VIs representant i referansegruppen så har arbeidgruppen vært i dialog med administrerende direktør Gaute Lenvik ved VI, for å høre om muligheten til å forankre helsetjenesten til de. Direktøren er positiv til forslaget og etter hans vurdering har VI allerede god kompetanse innen reinhelse som gjør de i utgangspunktet er godt rustet til å vurdere forslaget om å ta på seg ansvaret for en helsetjeneste.

Det er mye som taler for at Veterinærinstituttet bør betraktes som en av de mest aktuelle aktørene til å ha vertsansvar. Med et slikt oppdrag følger det også et ansvar for å etablere eventuell ny kompetanse på områder man ikke har i dag. Som forskningsinstitutt vil VI også være en god part for å utvikle ny kunnskap som reindriftsnæringa ser behov for på området. VI er avhengig av finansiering for å etablere en slik helsetjeneste. VI mangler noe av den tradisjonelle kunnskapen reindriftsutøveren har, men med godt samarbeid med næringen og aktører som NRL, er sannsynligheten mindre for at dette vil medføre noen problemer i utøvelsen av en helsetjeneste.

VI vurderes som en aktuell samarbeidspartner og som en mulig vertsorganisasjon for helsetjeneste.

7.2.2.2 Animalia

På bakgrunn av Animalias koordineringsansvar for helsetjenester i landbruket så har Landbruksdirektoratet vurdert om det kan være hensiktsmessig at de også har en rolle ved oppstart av en helsetjeneste for rein. Animalia har kompetanse på forskning, utvikling, helsetjenester og kursvirksomhet.

Kunnskapen Animalia har tilegnet seg gjennom arbeidet opp mot egg- og kjøttbransjen er relevant også for en helsetjeneste for rein. De har også vært sentral i utviklingen av dyrehelseportalen for husdyrnæringa, i samarbeid med veterinærmyndighetene. Denne kunnskapen og systemene er langt på vei overførbare til reindriftsnæringen. Animalia er et privat aksjeselskap, som er opprettet av landbruksorganisasjoner for å fremme animalske produkter som konkurrerer i markedet med reinkjøtt.

Landbruksdirektoratet har drøftet Animalias mulige rolle med deres representant i referansegruppen. Animalia har i en egen intern vurdering konkludert med at det ikke faller naturlig at de for et sentralt ansvar for en helsetjeneste for rein, eksempelvis som vertsorganisasjon. Dette begrunnes med kunnskapsmangel om reindriften og reinhelse, men også i mangel på kapasitet og ressurser. Animalia presiserer at om de skal ha en rolle i en helsetjeneste for rein, så krever dette en organisasjonsmessig forankring i deres organisasjon og styrer. Animalia anser det som et bedre alternativ at helsetjenesten for rein forankres til en annen organisasjon som har et mer etablert forhold til reindriftsnæringen. Animalia foreslår at de kan være en samarbeidspart i en slik tjeneste hvor de kan bistå med kunnskap og faglig hjelp til oppbyggingen av tjenesten.

7.2.2.3 Norske Reindriftssamers Landsforbund

Utredningen av helsetjenester i Sverige og Finland i kap. 5, viser at våre naboland har næringsstyrte organisasjoner som jobber med rådgivnings- og utviklingsarbeid ovenfor reinbeitedistriktene. SSR i Sverige (Svenske Samers Riksforbund) og Paliskuntain yhdistys i Finland har vært pådrivere for å utvikle

helsetjenestene for rein. Dette gjør det naturlig for Landbruksdirektoratet å se hen til om næringsorgansisasjonen Norske reindriftssamers landsforbund (NRL) vil kunne ha samme rolle i Norge.

Som det fremgår av denne utredningen så har både SSR og PY et mye bredere arbeidsområder enn NRL. Begge fungerer mer som rådgivende og utviklingsrettede organer for reindriften på distriktsnivå, mens NRL fungerer mer som en næringspolitisk medlemsorganisasjon på reindriftsutøver nivå, og er en av partene i reindriftsavtaleforhandlingene.

Slik situasjonen er i dag så bør NRL inkluderes i arbeidet som samarbeidspart som vil kunne bruke sitt kontaktnett innenfor reindriften, og kan være til hjelp når informasjon om helsetjenesten skal nå ut til næringen. Kurstilbud og -arrangement kan skje i samarbeid med NRLs lokallag i de forskjellige reinbeiteområdene. Slik kan helsetjenesten få nødvendig forankring og tillit i næringen, og det blir enklere for helsetjenesten å få ut viktig informasjon som kursavholdelse, opplæring o.l. til de forskjellige distriktene.

7.2.2.4 Norsk Landbruksrådgivning

Norsk Landbruksrådgivning (NLR) har også blitt vurdert som en mulig vertsorganisasjon for helsetjenesten. Den nylig opprettede HMS-tjenesten i reindrift er bygd under NLR, og derfor var det naturlig å se hen på mulighetene til å knytte helsetjenesten til NLR. NLR har kompetanse på HMS, men de har ingen veterinær- eller reindriftsfaglig kompetanse, og heller ingen oppgaver innenfor dyrehelse eller dyrevelferd i landbruket. Det ble derfor ikke opprettet dialog med NLR.

7.2.3 Utarbeide prosjektplan

Etter at styringsgruppen, vertsorganisasjonen og de ansatte i helsetjenesten er på plass, kan det utarbeides en prosjektplan for pilotprosjektet.

I arbeidet med prosjektplanen vil det være hensiktsmessig å opprette kontakt og dialog med næringen og veterinærer for å få status og en oversikt over hvilke behov man ser i forbindelse med reinhelsearbeidet.

Når helsetjenesten skal tilknyttes en vertsorganisasjon vil det være nødvendig å utarbeide en prosjektplan slik at målene som settes for gjennomføringen av pilotprosjektet nås. Det kan tas utgangspunkt i den strukturen som allerede eksisterer innenfor vertsorganisasjonen og bygge videre på denne, slik at den er tilpasset helsetjenesten arbeid.

7.2.4 Mulige samarbeidspartnere

I en utvikling- og driftsfase av en helsetjeneste kan det være hensiktsmessig å etablere samarbeid med ulike aktører for ulike kunnskapsfelt og ansvarsområder innen dyrehelseområdet. I arbeidet med en helsetjeneste vil man være avhengig av et godt samarbeid og en klar rollefordeling i forhold til de aktørene som har ansvar og oppgaver innenfor dyrehelseområdet. De mest sentrale samarbeidspartnerne vil være:

Privatpraktiserende veterinærer (PPV) har rollen som lokale behandlere av sykdom og skader samt veileder i dyrevelferdsspørsmål for rein, på lik linje med behandling av andre produksjonsdyr. Helsetjenesten kan tilby PPV videreutdanning og kursing i relevante tema relatert til dyrehelse hos rein, for å øke kompetansenivået deres. Det kan også være en mulighet å utvikle et samarbeid rundt veterinærfaglig oppfølging av distrikter og enkeltreineiere.

Mattilsynet (MT) har ansvaret for å føre tilsyn med at dyrevelferden blir ivaretatt i reindriftsnæringen, samt bekjempe utbrudd av alvorlige dyresykdommer (såkalte A-sykdommer). MT har også ansvar for veiledning om regelverk på disse områdene. Det kan tenkes at MT i større grad kan samarbeide med Veterinærinstituttet når det gjelder analyser og overvåking av helsetilstanden til rein. Helsetjeneste kan blant annet samarbeide med MT om at de sender helsedata som de samler inn under reinkjøttkontrollen

til reineierne, i tråd med krav i EU regelverk, og etter hvert også samler disse helsedataene i et nasjonalt helseregister for rein, slik det gjøres i landbruket og det jobbes med for rein i Sverige og Finland.

Veterinærinstituttet har ansvar for risikovurderinger og overvåke helsestatus for rein gjennom utvalgte OK-program. De har spisskompetanse om reinhelse og tilbyr tjenester innen diagnostikk og analyser av rein for å kartlegge sykdommer, parasitter og dødsårsak. De er også en sentral bidragsyter til kunnskapsutvikling gjennom forskning og prosjektarbeid på sykdommer og dyrevelferdsspørsmål hos rein. VI vil være en sentral bidragsyter til en helsetjeneste blant annet i forhold til rådgivning, kursing og tjenester knyttet til sykdomsavklaringer. Helsetjenesten bør samarbeide med VI om å utvikle en diagnostikk- og obduksjonstjeneste for reindriften, slik at reineierne sender inn flere kadaver og prøver for analyse, og helsetjenesten og veterinærmyndighetene får en bedre status for utbredelsen av sykdommer og parasitter i reindriftsnæringen.

Animalia AS driver forskning, utvikling, helsetjenester og kursvirksomhet rettet mot kjøtt- og eggbransje og innehar derfor god erfaring og kunnskap om hvordan helsetjenester fungerer. På denne bakgrunn kan være relevant å samarbeide med Animalia når det gjelder kursutvikling og fagformidling.

Norges reindriftssamers landsforbund (NRL) er en næringsorganisasjon med bred kunnskap om reindriften. De har et kontaktnett innenfor reindriften, og kan være til hjelp når informasjon om helsetjenesten skal nå ut til næringen. Med lokallag i de forskjellige reinbeiteområdene kan NRL bidra til å få ut viktig informasjon og samarbeid om kursavholdelse, opplæring o.l. til de forskjellige distriktene.

Reinbeitedistriktene (RBD) bør involveres. Arbeid knyttet til tiltak for god dyrevelferd og forebygging av sykdom krever et samarbeid mellom alle reineiere i RBD for best mulig resultat. I samarbeid med RBD kan metoder og teknikker videreutvikles for mindre stress, bedre dyrevelferd og dyrehelse, og høyere produksjon enn eksisterende (eks nye fôringsmetoder, komponenter til gjerdeanlegg, dyretransport ol).

Reinslakteriene er en sentral del av verdikjeden for reinkjøtt og vurderes som aktuelle samarbeidspartnere. God dyrehelse og dyrevelferd gir god kjøttkvalitet noe som tilsier at alle ledd i håndteringen av rein, også slakterileddet, bør inkluderes i dette arbeidet. God dyrevelferd i forbindelse med transport, ankomst til slakteri og avlivning er viktig, for å unngå påføring av unødvendig stress som igjen kan gi dårlig kjøttkvalitet. Reinslakteriene er derfor viktige bidragsytere i arbeidet med å forbedre dyrevelferd.

Landbruksdirektoratet og Fylkesmannen (statsforvalter fra januar 2021) har en koordinerende rolle ved større beredskapssituasjoner som alvorlige beitekrise. Fylkesmennene har sin egen beredkapsorganisasjon for større alvorlige hendelser. I tillegg har Fylkesmennene sekretariatsfunksjon for kriseberedkapsutvalgene, hvor det sitter representanter fra næringen og MT. Disse utvalgene har rolle som rådgivere for håndteringen av ulike kriser. Helsetjenesten kan i samarbeid med statlig forvaltning bidra med veiledning og kursing i forbindelse med ulike hendelser, eks rundt krisefôring.

7.2.5 Forslag til tiltak i den operative driften

Når prosjektplan og de andre rammene rundt helsetjenesten er på plass, kan de ansatte innenfor helsetjenesten begynne å arbeide med tiltakene for å nå målene som er satt.

7.2.5.1 Rådgivning og veiledning

Ved behov kan det utarbeides veiledningstekster som kan sendes ut til de forskjellige distriktene. Tekstene og veilederne kan utarbeides i samarbeid med noen av samarbeidspartneren som er nevnt tidligere i kapittelet. Hvilket innhold som skal være i disse tekstene kan framkomme av handlingsplanen og er opp til styringsgruppen i samarbeid med helsetjenesten å avgjøre hva næringen har behov å få veiledning om.

I tillegg til veiledningstekster burde det også opprettes en kontaktform slik at det er mulig å få rådgivning og veiledning enten over telefon, videosamtaler eller andre kommunikasjonsformer..

7.2.5.2 Kurs

I kapittel 6 er det utredet for at det er nødvendig å heve kunnskapen både for næringen og veterinærer angående reinhelse, smittevern og behandling av sykdommer. For å øke denne kompetanse vil gjennomføring av kurs være relevant og helsetjenesten får avgjøre hvilke temaer kursene skal ha etter hvordan behovet ute i næringen er.

7.2.6 Videre utviklingsarbeid

Etter at den operative driften er opprettet og i drift, kan det med fordel fokuseres på videreutvikling av tjenesten ved for eksempel å opprette/utarbeide andre verktøy eller hjelpemidler som kan bidra til å nå målene i virksomhetsplanen og effektivisere helsetjenestens arbeid.

Tilbud om prøvetaking og analyser av rein

I forbindelse med opprettelsen av en helsetjeneste vil det med stor sannsynlighet komme spørsmål om muligheten til å få dekket deler av kostnadene utøverne har i forbindelse med reinhelse. Både veterinærbesøk og prøvetaking (obduksjoner) av døde dyr er kostbart og mange reindriftsutøvere vil ikke sitte igjen med særlig overskudd for å dekke alle kostnadene, noe som kan føre til at helsetjenester ikke får nødvendig prioritet.

Helsetjenesten bør vurdere hvilke muligheter som kan bidra til en ordning med tilbud om gratis analyser og obduksjoner av innsendte kadaver, organer eller prøver fra reindriftsnæringen, alternativt til reduserte kostnader. Erfaringene fra Sverige forteller at gratis tilbud har økt bruken av slike tjenester vesentlig. Dette kan være viktige tiltak for tidlig å komme i gang med smitteforebygging og sykdomsbekjempelse når det oppstår sykdomsutbrudd. For å få på plass et velfungerende system for en slik diagnose tjeneste kan det ha stor betydning at en helsetjeneste finansierer disse kostnadene. Dette bør være et tilbud i alle fall frem til næringen ser nytten i dette og til man ser hvordan aktivt bruk av en slik tjeneste kan bidra til mindre tap og lidelser for egne dyr.

Det burde også vurderes om det kan innføres et tilskudd til veterinærkostnader slik ordningen gjennomføres på jordbrukssiden, se kapittel 6.1.

Opprettelse av en webside

Helsetjeneste kan på sikt vurdere om det er behov å samle eksisterende kunnskap både fra reindriftsnæringen og fra dyrehelsemyndigheter i en egen webportal. Webportalen kan enten opprettes som en egen hjemmeside, eller den kan opprettes som en nettside under vertsorganisasjonens hjemmeside.

Den svenske nettportalen for reinhelse på SSRs sine websider kan fungere som inspirasjon.

Reinhelseregister

En helsetjeneste kan på sikt vurdere nytten av at det etableres et eget helseregister for rein, slik det finnes for husdyr, i Dyrehelseportalen jf. kap. 5.1.

Dette vil være et nettsted for registrering av helsedata og uthenting av matkjedeinformasjon.

Et slikt system vil gjøre det enklere for helsetjenesten å ha en oppdatert oversikt over helsestatusen i reindriftsnæringen, følge med på utvikling over tid, samt prioritere innsatsen til sykdommer og distrikter med de største utfordringene. Informasjonen som samles i et slikt system bør deles fortløpende med næringen i henhold til forpliktelse etter EU regelverk, jf. kapittel 3.4.

Kvalitetssystem for reindriftsnæringen

En helsetjeneste for rein kan også arbeide for at reindriftnæringen har en bærekraftig og miljøvennlig produksjon. Dette kan gjøres gjennom å utvikle system for god praksis og internkontroll og kvalitetsutvikling av gitte parametere, hvor dyrehelse og dyrevelferd inngår. Som del av et slikt arbeid vil det kunne inngå og fremskaffe og dokumentere verdier knyttet til mattrygghet for reinkjøtt, basert på resultater av prøvetaking og analyser av reinkjøtt fra hele landet. Slik kan helsetjenesten innnta en faglig rolle med å jobbe systematisk med å videreutvikle næringen i en miljøvennlig og bærekraftig retning, som ivaretar god dyrevelferd, og kan dokumentere både produksjonsprosessen og at reinkjøtt er trygt å spise. Her vil det også være naturlig å betrakte slakterileddet som viktige bidragsyttere i arbeidet knyttet til dyrevelferd og mattrygghet. Det er slakterier som håndterer rein i de siste fasene før avlivning og de første fasene i kjøttbearbeidingen og som tilsier at de har en avgjørende rolle i kjøttproduksjonen.

Et slikt kvalitetssystem vil kunne bidra til å møte forbrukernes økte kvalitetskrav.

7.3 Budsjet og finansiering

Landbruksdirektoratet har utarbeidet et budsjettoverslag over estimerte kostnader med en helsetjeneste for rein. Nedenfor følger et kostnadsoverslag over forventede årlige kostnader:

- Administrative kostnader:
 - Administrative utgifter knyttet til vertsorganisasjon
 - Lønn for de som ansettes i helsetjenesten
 - Lønn og sosiale utgifter for inntil en (1) veterinærer
 - Lønn og sosiale utgifter for inntil en (1) rådgiver
 - Reiseutgifter, kursarrangement, foredragsholdere, trykking, oversetting, etc.

Totalt 2 000 000 kroner per år

En helsetjeneste bør finansieres med midler fra reindriftsavtalen. Dersom avtalepartene avsetter inntil 2,0 millioner kroner årlig, vil dette gi en total kostnad på 6,0 millioner kroner for en 3-årig prosjektperiode.

8 Mulighet for samarbeid med Finland og Sverige

Det kommer frem i mandatet at denne utredningen også skal vurdere muligheten for et samarbeid med Finland og Sverige. Med utgangspunkt i beskrivelsene av behovet for en helsetjeneste for rein i Norge, samt hva som er gjort innenfor helsetjenester for rein i Sverige og Finland i kapittel 5.4 og 5.5 ovenfor, så har vi foretatt en vurdering av muligheten for slikt samarbeid.

Punktene nedenfor kan fungere som inspirasjon til samarbeid over landegrensene for de som eventuelt får oppgaven med å etablere en helsetjeneste for rein i Norge. En mulighet for å utvikle et forpliktende samarbeid på disse punktene er å gå igjennom Nordisk råd og/eller Samerådet.

8.1 Organiseringen av reindriften i Sverige og Finland

For å kunne svare på mandatet når det gjelder mulighet for samarbeid med Sverige og Finland kan det være hensiktsmessig å se kort på organiseringen av reindriften i de nordiske landene samt vise til sentrale aktører som har ansvar for dyrehelse. Redegjørelsen vil muligens gjøre det enklere å se muligheter for samarbeid mellom landene. Vi starter med en kort beskrivelse av forvaltningen i Norge for å kunne være bedre egnet til å sammenligne med Sverige og Finland.

8.1.1 Organiseringen i Norge

I Norge er det registrert 250 000 rein i vårflokk. Det totale antallet siidaandeler er i dag noe i underkant av 550, og med vel 3100 personer tilknyttet disse.

Det administrative systemet er oppbygd med Landbruks- og matdepartementet (LMD) som det øverste organet. Landbruksdirektoratet, avdeling reindrift er organisert under LMD. Avdelingen skal forvalte reindrifftsloven og de økonomiske ordningene i reindrifftsavtalen.

Statsforvalterne er første linjen i forvaltningen av reindriften og skal søke å ivareta de lokale forholdene og skal bistå reineierne med assistanse og rådgivning. Statsforvalterne og Ldir skal bidra til at myndighetene når de overordnede mål for reindriftpolitikken.

De to sentrale virkemidlene i arbeidet med å nå de reindriftpolitiske målene er reindrifftsloven og reindrifftsavtalen.

Sametinget er et selvstendig folkevalgt organ og dets virke er tosidig. Som politisk organ avgjør de selv hvilke saker det mener er av særlig interesse for det samiske folket. Som forvaltningsorgan har de ansvaret for flere tilskuddordninger som er rettet mot den samiske befolkningen, blant annet til næringsformål. Norske reindriftsamers landsforbund er en næringsorganisasjon som har til formål å fremme reindriftsamers faglige, økonomiske, sosiale og kulturelle interesser.

Landbruks og matdepartementet → Landbruksdirektoratet → Fylkesmannen → Reinbeitedistrikt → Reineier

8.1.2 Organiseringen i Sverige

Svensk reindrift baserer seg på urminnes hävd, som har klare likhetstrekk med alders tids bruk i norsk rett. Rennaringslagen (reindrifftslov) regulerer reindriften vilkår i Sverige.

Landsbygdsdepartementet har ett bredt ansvarsområde og har ansvar for det som gjelder jordbruket, fiske, jakt, reindriften, samiske forhold og dyrevelferd. Landsbygdsdepartementet har samordningsansvar for samiske forhold i Regeringskansliet.

Landsbygdsdepartementet tildeler Sametinget et tildelingsbrev (regjeringsbrev) som beskriver den virksomheten Sametinget som statlig myndighet skal bedrive og hvilke prioriteringer som skal foretas. Sametinget er sentral forvaltningsmyndighet og ekspertmyndighet med ansvar for spørsmål som angår reindriften.

Reindriftsretten kan kun utøves av samer som er medlemmer i en sameby. Etter reindrifftsloven bestemmer den lokale Länsstyrelsen det høyeste antall rein innenfor en samebys reinbeiteområde. Antall rein begrenses av tilgangen på beitemene, og dette vil også bestemme hvor mange medlemmer en sameby

kan ha. En sameby er en økonomisk og administrativ sammenslutning med eget styre som skal lede reindriften på ett visst geografisk område (kan på flere måter sammenlignes med reinbeitedistrikt i Norge). Det finnes 51 samebyer.

Videre finnes det registrert 1 025 reinforetak, og 4 657 reineiere i Sverige. Antall rein i Sverige var 248 000 rein i 2013. Som i Norge, foregår svensk reindrift på årstidsbeiter med flytting av flokkene på våren/høsten.

Oppbyggingen av reindriftsforvaltningen:

Landsbygddepartementet → Sametinget → Länsstyrelsen → Samebyer → Reineiere

Jordbruksverket tilsvarende Mattilsynet i Norge. Det er en forvaltningsmyndighet innen jordbruket, fiske og landsbygd og arbeider for at Sverige skal produsere mat på et holdbart og lønnsom måte. De bidrar også til en god dyrevelferd og for en levende landsbygd.

Gård och Djurhälsan er en halvoffentlig rådgivningsvirksomhet som arbeider for å opprettholde en høy helsetilstand i en effektiv og lønnsom svin-, sau- og storfeproduksjon. Visjonen er et lønnsomt dyrehold med verdens beste dyrehelse (tilsvarende Animalia i Norge). Men i tillegg har Gård och Djurhälsan nasjonal obduksjons- og analyse laboratorier nasjonalt ansvar for kontroll og overvåkingsprogram (tilsvarende VI i Norge), og en rekke nasjonale prosjekter finansiert av staten.

Statens veterinärmedicinska anstalt, SVA, er en sakkyndig myndighet med beredskapsoppdrag. SVA fremmer dyre- og menneskers helse, svensk dyrehold og vårt miljø gjennom diagnostikk, forskning, beredskap og råd. Myndigheten er under departementet for handel og industri. Dette ivaretas dels av Mattilsynet og dels Veterinærinstituttet i Norge.

Svenske samers riksförbund (SSR) er en organisasjon for samebyene og sameforeningene. Deres oppdrag er å arbeide for samer, reindriften og for andre samiske næringer. Organisasjonen skal arbeide visjonært, men samtidig konkret og resultatorientert. SSR har følgende fem satsningsområder: Medlemstjenester, rådgivning, meningsdannelse, forretningsutvikling og kulturelle og sosiale spørsmål.

8.1.3 Organiseringen i Finland

Som i svensk rett, hviler reindriftsretten i Finland på alders tids bruk (urminnes hävd). Den finske reindriftsretten tilkommer ikke eksklusivt samene. Også i Finland har de en egen reindriftslov (Rensköttslag) som regulerer reindriften.

Reindriften er underlagt Landbruks- og skogsbruksdepartementets ansvarsområde. Etter den finske Rensköttslag er det bestemmelser om antall rein, og at høyeste reintall kan fastsettes for ti år av Landbruks- og skogsbruksdepartementet. Pr. 2015 var det tillatt å eie inntil 300 voksne rein (produksjonsdyr) pr øremerke i det sørlige reinbeiteområdene, og inntil 500 voksne rein i det nordlige reinbeiteområdet.

I Finland er det 56 reinbeitedistrikt (paliskunnat/bálgosat). Reinbeitedistriktenes forening (Paliskuntain yhdistys) er et administrativt organ, dannet av reinbeitedistriktene, for å fremme reindriftens interesser og selvstyre, styre reindriftens forhold til resten av samfunnet og EU, drive rådgivning og veiledning av reindriften, og være sakkyndig ovenfor myndighetene på alle viktige områder for reindriften. Organisasjonen er forankret og reguleres av reindriftsloven. Sametinget har en representant i styret til Reinbeitedistriktenes forening (PY) i Finland. Fordelingen av den årlige finansieringen til reindriften skjer i forhandlinger mellom Landbruks og skogsbruksdepartementet og Sametinget, og Reinbeitedistriktenes forening er høringsinstans.

De reineiere som bor innenfor et reinbeiteområde har rett til å inngå i et reinbetelag, jf. Rensköttslag § 9. I Finland er det ca. 5000 eiere av rein, hvorav kun 1000 er samiske reineiere. I 2013 var det ca. 192 000 rein i Finland. Finsk reindrift er i vesentlig grad en stasjonær næring, hvor det ikke foretas lange flyttinger mellom årstidsbeitene.

Oppbyggingen av reindriftsforvaltningen i Finland:

Landbruks- og skogsbruksdepartementet → Paliskuntain yhdistys → Reinbeitedistrikt → Reineiere.

Evira (Livsmedelverket på svensk) tilsvarer Mattilsynet i Norge. Evira har også mange av de samme arbeidsoppgavene som Veterinærinstituttet har i Norge. Livsmedelverket arbeider for menneskers, dyrs og veksternes helse, støtter landbygdenes livskraft og utvikler og opprettholder informasjonssystem.

ETT er en privat nasjonal forening som er opprettet av finske meierier, kjøttfirmaer og eggpakkerier. Foreningen fremmer helse og velvære ved å koordinere det nasjonale dyrehelsevesenet og samtidig sikre sikkerheten til animalsk mat ved å kontrollere importen av animalsk materiale og fôr slik at risikoen for dyresykdommer holdes under kontroll. ETT tilsvarer Animalia i Norge.

Paliskuntain yhdistys er styrings-, rådgivnings- og ekspertorganisasjonen for reindrift. Reinbeitedistriktenes forening skal fungere som et koblingspunkt mellom reinbeitelagene, utvikle reindriften og økonomien, fremme forskning og påta seg andre oppgaver som er fastsatt i reindriftsloven.

8.2 Mulige samarbeidsområder over grensene

Både Sverige og Finland har jobbet systematisk med å utvikle en helsetjeneste for rein i mange år. Ved etablering av en helsetjeneste for rein i Norge kan det være en mulighet å undersøke hvordan de sentrale aktørene i dette arbeidet på svensk side (SSR, Gård och Djurhälsan og SVA) og på finske side (PY, ETT og Evira) jobber med dyrehelsetjenestene sine.

8.2.1 Felles fagnettverk, nettløsning og helseregister

En mulighet for erfaringsutveksling er å samle veterinærer og forskere og andre med interesse for reinhelse og velferd i Norge, Sverige og Finland til et fagnettverk. Dette vil kunne føre til å skape mer engasjement og samarbeid, gjennom at man etablerer ett forum med rom for diskusjon og kunnskapsutveksling på tema.

Mellom enkelte reinhelseaktører i Norge og Sverige har de av eget initiativ opprettet en e-post liste for hverandre, hvor det er mulig å utveksle erfaring og kunnskap på fagfeltet reinhelse Mørk, T (oktober 2020) Personlig meddelelse. Nettverket vil dermed kunne bygge videre på dette arbeidet gjennom å opprette et nettverk. Et slik nettverk kunne vært utvidet også til å omfatte Finland. Også for reineiere med spesiell interesse kan det opprettes et nettverk som kan brukes til kunnskapsdeling. Det bør ses på muligheter for samarbeid fysisk, og kanskje aller helst via digitale plattformer eller sosiale medier for å gjøre dette enklere å gjennomføre.

Det bør også være et tema å vurdere muligheten til å opprette et felles helseregister for rein for Norge, Sverige og Finland. Ett felles register kunne vært brukt på flere måter f.eks. i forbindelse med overvåking, forebygging og bekjempelse av sykdom. Gjennom gjensidig informasjonsutveksling vil en kunne foreta risikovurderinger i det enkelte land, og et felles register ville vært et verktøy for å samarbeide om tiltak for å hindre smittespredning over landegrensene. Ett felles helseregister for rein krever et samarbeid om å utvikle like sykdomskoder og rutiner for registreringer under kjøttkontrollen i de tre landene. Et felles register vil også kreve en egen webbaserte innregistreringsportal i hvert land, hvor data kan legges inn og statistikk kan tas ut.

I et samarbeid mellom landene vil en effektiv måte å utveksle informasjon og kunnskap på være å opprette en felles digital plattform f.eks. i form av en nettside eller Facebookside. Vi har sett av utredningen tidligere at det foreligger en god del kunnskap om reinhelse både i Norge, Sverige og Finland, men den informasjonen som eksisterer er lite tilgjengelig. Det kunne derfor vært hensiktsmessig å opprette en felles plattform hvor slik informasjon kan deles mellom helsetjenestene for rein og andre fagfolk. På den måten ville det bidratt til at informasjonen var lettere tilgjengelig for alle interesserte. Dette kunne vært et prosjekt på sikt og man kunne sett på ulike ordninger som støtter prosjekt over landegrenser og bedt om bistand fra aktører som jobber på tvers av landegrensene.

Ut over dette kan et samarbeid mellom landene innebære kunnskapsdeling i så måte at man etter godkjenning fra rettighetshaver oversetter og publiserer den informasjonens om allerede finnes. På den måten slipper man å gjøre omtrent det samme arbeidet i alle tre land.

9 **Anbefaling**

Landbruksdirektoratet anbefaler avtalepartene å gå videre med arbeidet knyttet til helsetjeneste for rein innenfor følgende rammer og mandat:

- Helsetjenesten etableres i første omgang som et pilotprosjekt over en periode på 3 år, med en evaluering ved periodens slutt.
- Avtalepartene nedsetter en styringsgruppe som består av representanter fra avtalepartene. Avtalepartene kan dersom ønskelig utnevne flere representanter til styret med relevant kompetanse og forankring innenfor relevante fagmiljø. Se punkt 7.2 og 7.2.4.
- Veterinærinstituttet (VI) ansees å være den beste vertsorganisasjon for helsetjenesten, og anbefales å få arbeidsgiveransvar for de som jobber i helsetjenesten. Se vurderinger av vertsorganisasjoner kap. 7.2.2.
- Det ansettes fagperson med kompetanse innen praktisk reindrift, samisk språk, kommunikasjon, pedagogikk, el., for å komplimentere VIs kompetanse, se vurdering i kap. 7.2.1.
- Etableringen av helsetjenesten skjer i samarbeid med veterinærmyndighetene og andre samarbeidspartnere som har et ansvar for dyrehelse og dyrevelferd, og som bidrar i utøvelsen eller utviklingen av helsetjenesten. Se kap. 7.2.4.
- Helsetjenesten etablerer tidlig kontakt med reindriftnæringen og kartlegger reindriftnas behov og ønsker for tjenesten.
- Kontakt med helsetjenestene for rein i Sverige og Finland etableres tidlig, for inspirasjon og utvikling av samarbeid. Se kap. 8.2.1
- En prosjektplan med mål og handlingsplan for prosjektperioden utarbeides av helsetjenesten og godkjennes av styringsgruppen. Under utarbeidelsen av prosjektplanen hentes informasjon fra funnene i denne rapporten, samt erfaringene fra Sverige og Finland. Se kap. 7.2.3.
- Tjenesten finansieres over reindriftsavtalen og det avsettes 2 millioner kroner årlig, hvorav 0,5 millioner kroner til utviklingstiltak se kap.7.2.6., til gjennomføringen av pilotprosjektet.
- Årlig rapportering og plan for neste år presenteres for avtalepartene under det årlige oppstartsmøtet for reindriftsforhandlingene i desember. Det kan da også fremmes forslag til tiltak som er ønskelig å utvikle og implementere det kommende året.

10 KILDER

Davidson R, Mørk T, Holmgren KE, Oksanen A. Infection with brainworm (*Elaphostrongylus rangiferi*) in reindeer (*Rangifer tarandus ssp.*) in Fennoscandia. *Avta Vet Scand.* 2020, 62:24.

Josefsen TD, Mørk T, Sørensen KK, Knudsen SK, Hasvold HJ, Olsen L. Funn ved obduksjon og undersøkelser av organer fra rein 1998-2011. *Norsk veterinærtidsskrift* 2, 2014: 174-183. Magga et al. Dyrevelferd i samisk kultur. 2001 Samisk Høgskole.

Mørk T, Sunde M, Josefsen TD. Bakteriesykdommer hos rein. *Norsk Veterinærtidsskrift*, 2014, 2: 222-228.

Mørk T, Prosjektbeskrivelse: Kartlegging av helse og sykdom hos rein ved økt samling og foring. Veterinærinstituttet. Søknad RUF 2016.

Nibio-rapport, Tap av tamrein. 2019

Nibio-rapport, Tilleggsforing av reinsdyr. 2017

NILF-rapport. Økt verdiskaping i reinkjøttbransjen. 2006.
<https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/bitstream/handle/11250/2494680/NILF-Rapport-2006-02.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

NRLs krav til reindrifftsavtaleforhandlinger 2020/2021:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/b9902a2b3e0a41b2a0b19bc5bc186d83/nrls-krav-til-reindrifftsavtale-2020-2021.pdf>

Pöder AK. Meat inspection findings indicating necrobacillosis in Finnish reindeer during 2001-2016. Thesis in Veterinary medicine, Estonian university of life sciences.

Ravna Ø, 2008: Rettsutgreiing og bruksordning i reindrifftsområder (2008)

Rehbinder C, Nilsson A. 1995. An outbreak of kerato-conjunctivitis among corralled, supplementary fed, semidomesticated reindeer calves. *Rangifer* 15: 9-14.

Ressursregnskap 2019. Landbruksdirektoratet.

Sanchez R., Stress I reinfloken kan gjøre reinen syk og blind. Doktorgrad 2019. UiT.
https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=611006

Tryland M, Josefsen TD, Oksanen A, Aschfalk A. 2001. Contagious ecthyma in Norwegian semidomesticated reindeer (*Rangifer tarandus tarandus*). *Vet REC* 149: 394-395.

Tryland M, Das Neves CG, Sunde M, Mørk T. 2009. Cervid herpesvirus 2, the primary agent in an outbreak of infectious keratoconjunctivitis in semi-domesticated reindeer. *Journal of Clinical Microbiology* 47(11):370

Tryland M, Godfroid J, Arneberg P. Impact of climate change on infectious diseases in the Norwegian Arctic. Kort rapport 010, 2009, Norsk Polarinstitut

Tryland M, Das Neves CG, Klein J. Virusinfeksjoner hos reinsdyr. *Norsk veterinærtidsskrift*, 2, 2014: 130-241.

Tryland M. "Reinpest" og andre epizootier hos rein i Fennoscandia. *Norsk Veterinærtidsskrift*, 2014, 2: 154-160.

Tryland M, Nymo IH, Romano JS, Mørk T, Klein J, Rockström U. Infectious disease outbreak associated with supplementary feeding of semi-domesticated reindeer. *Frontiers* 2019.

Wiklund, E. (2018). Morten Tryland & Susan J. Kutz (Eds.); Reindeer and Caribou: Health and Disease. *Rangifer*, 38(1), II.

Wikström E. Dödlighet hos renkalvar vid kalving i hägn. SLU, examensarbete, Uppsala 2014.

Nettsøk:

Landbruksdirektoratet. Nettside 24.11. 2020: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/produksjon-og-marked/andre/veterinartjenester>

Animalia. Nettside 24.11. 2020: <https://www.animalia.no/no/animalia/om-animalia/finansiering-og-nokkeltall/> statistikk nr. 3

Svenske Samers Riksforbund. Nettside 24.11. 2020: <https://www.sapmi.se/klimatanpassning/>

Uit. Nettsidesøk 27.11.2020: https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=611006

Personlig meddelelser:

Oksanen, Antti. Forskningsleder Evira Finland, november 2020.

Rockstöm, Ulrika. Gård & Djurhälsan Sverieg, novemeber 2020.

LANDBRUKSDIREKTORATET OSLO**POSTADRESSE:**

Postboks 1450 Vika, 0116 Oslo

BESØKSADRESSE:

Stortingsgt. 28, 0161 Oslo

TELEFON: 78 60 60 00

E-POST: postmottak@landbruksdirektoratet.no

LANDBRUKSDIREKTORATET ALTA**BESØKSADRESSE:**

Løkkeveien 111, 9510 Alta

LANDBRUKSDIREKTORATET STEINKJER**BESØKSADRESSE:**

Skolegata 22, C-bygget, 7713 Steinkjer

www.landbruksdirektoratet.no
